

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Πέμπτος

Συνδρομή ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Ἀ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου τῆς ἐκείνου ἔτους καὶ εἶνε ἑτήσια.—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

22 Ἰανουαρίου 1878

ΠΑΝΟΜΟΙΟΥΤΗΡΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ
ΛΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ

Κοραῆς.



Πρὸς τὸν κύριον Νεόφυτον Βάμβαρ,
εἰς Κέρκυραν.

Περιπόθητε φίλε,

Ἡ ἐπιστολή σου (ἅ Ἀπρ.) μ' ἐλύπησε πολὺ, χωρὶς νὰ μὲ ἀπελπίσῃ. Δίκαια φρονεῖς φρονῶν νὰ ἐκπληρώσῃς τὴν ὁποίαν ὑπεσχέθης πρὸς τοὺς αὐτοῦ ὁμογενεῖς ὠφέλειαν. Ἀλλὰ τοῦ πρὸς ὀλίγους δικαίου δικαιότερον εἶναι τὸ πρὸς πολλοὺς, καὶ τούτου πάλιν τὸ πρὸς πλειοτέρους, καὶ πάντων δικαιοτάτον τὸ πρὸς πάντας. Συγχώρησέ με, φίλε, νὰ σοῦ ἀνεθυμίσω τί ἔλεγεν ὁ ἀειμνηστος διὰ τὴν φιλανθρωπίαν του μέγας Φενελών· «Προκρίνω τοῦ ἰδίου μου συμφέροντος τὸ εἰς τὴν οἰκογένειάν μου συμφέρον, καὶ τούτου τὸ εἰς τὴν πατρίδα μου συμφέρον, καὶ τούτου τελευταίον τὸ συμφέρον εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος: Je préfère ma famille à moi-même, ma patrie à ma famille, et le genre humain à ma patrie.

Ἄν ἡ ἐδῶ παρουσία σοῦ τοῦ Χίου ἀπέβλεπε μόνους τοὺς Χίους, δικαίως πάλιν ἔπρεπε νὰ προκριθῶσιν οἱ Χίοι τῶν Κερκυραίων, ὅχι μόνον ὡς πλειότεροι, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐτυχοῦντων ἐκείνων οὗτοι δυστυχεῖς, καὶ ὡς προσκαλοῦντές σε μὲ δάκρυα νὰ δράμῃς εἰς βοήθειαν τῶν σκορπισμένων Χίων μεираκιῶν. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἀποβλέπει ὅλα τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὰ δίκαια ὑπερβαίνουν καὶ τῶν Κερκυραίων καὶ τῶν Χίων τὰ δίκαια.

Ἐξαντλημένος, φίλε, ἀπὸ σωματικούς καὶ ψυχικούς πόνους, οὐδὲ τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐδυνάμην νὰ σὲ γράψω, ἂν δὲ μ' ἐνδυνάμωναν ἡ ἐλπίζομένη πανελληνίως ὠφέλεια, καὶ ἡ παρακίνησις τῶν σκορπισμένων συμπολιτῶν μας νὰ προσθῆσω εἰς τὰς προσκλήσεις των καὶ τὴν ἰδικὴν μου δευτέραν ταύτην πρόσκλησιν. Λέγων ταῦτα πρὸς Ἑλληνας καὶ φιλέλληνας Κερκυραίους, εἶμαι ἐβέβαιος, ὅτι δὲν θέλεις εὐρεῖν μεταξύ των κανένα τόσο ἀδικον, ὥστε νὰ προκρίνῃ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος τὸ εἰς μόνην τὴν πατρίδα

του συμφέρον. Ἡ πρώτη καὶ μεγάλη των μήτηρ καὶ πατρίς εἶναι ἡ Ἑλλάς.

Ἀσπάζομαί σε καὶ παρακαλῶ νὰ μὲ παρηγορήσῃς τὸ γρηγορώτερον.

9 Μαΐου, 1830. Ἐκ Παρισίων.

Ὁ θερμὸς σου φίλος
ΚΟΡΑΗΣ.

Ο ΑΓΓΛΟΣ ΓΑΙΟΚΤΗΜΩΝ

[Ἐκ τῶν τοῦ F. Holtzendorf].

Συνίημα καὶ τίλος: Ἰδί σελ. 38.

IV

Αἱ Κυραὶ ἀπεσύρθησαν, μεταξύ δὲ τῶν Κυρίων, ὅσοι εἶχον ἀκόμη μείνη εἰς τὴν τράπεζαν, ἐκυκλοφόρουν φιάλαι τοῦ οἴνου Xères, Porto-Porto καὶ Βορδώ. Ὁ Baker πλησιάσας, ἐλάλησέ μοι περὶ ἰδρυμάτων παραπλησίον ἐκείνων, ἀτινα ἐπεσκέφθημεν τὴν προῖταν. Ὁκτεῖρε τὴν πρόληψιν, καθ' ἣν ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις ἀποτελεῖ τὸ πᾶν ἐν τῷ βίῳ. Ἡ πείρα μ' ἐδίδαξεν, ἔλεγεν, ὅτι καλὸν ἀγροτικὸν σχολεῖον ὄφειλε πάντοτε νὰ κατέχῃ δύο μέχρι πέντε ἀγρούς. Γέρον χωρικός ὄφειλε νὰ διορίζηται ἀείποτε ἐπιστάτης. Τετραετῆ παιδία ἀντὶ νὰ μένωσιν ἔγκλειστα ἐν δωματίοις, ἠδύνατο ν' ἀσχολῶνται ἐν τοῖς ἀγροῖς, καὶ νὰ εὐρίσκωνσιν ἐκείσε ἐργασίαν καταλληλοτάτην εἰς τὴν ἡλικίαν των, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ γέροντος, πρὸς ἣν οἱ γονεῖς ἤθελον πληρώσῃ ὀλίγα σολδία καθ' ἐβδομάδα, εὐχαριστημένοι ὅτι τὰ τέκνα αὐτῶν εἶχον ἀσχολίαν καὶ ἐτύγγανον τῆς προσποιήσεως ἐπιβλέψεως.

Ἐπεὶ ἑπταετῶν παιδίων οἱ γονεῖς ἤθελον παύσῃ νὰ πληρῶνωσιν, ὀκταετῆς δὲ γενόμενος ὁ μαθητῆς, ἤθελε γίνῃ κύριος λαοῦδος γῆς, ἣν ἠδύνατο νὰ καλλιεργῇ ἐπὶ ἰδίᾳ ὠφελείᾳ, φέρον εἰς τοὺς γονεῖς αὐτοῦ τὰ κέρδη. Τὰς ὥρας τῆς ἀσχολίας τῶν μικρῶν παιδίων ἤθελον ὀρίσει εἰς ἑπτὰ, τέσσαρας μὲν εἰς μελέτην, τρεῖς δὲ εἰς ἀγροτικὰς ἐργασίας· οὕτως οἱ παῖδες ἠδύνατο νὰ συνειθίζωσι νὰ ἐργάζωνται συνεχῶς, χωρὶς νὰ αἰσθανθῶσι τὸν κόπον. Δυνάμεθα νὰ τοὺς γυμνάζωμεν διηνεκῶς, χωρὶς νὰ τοὺς κοπιάζωμεν.

Ὁ οἰκοδεσπότης ἐξηκολούθει νὰ ἐκθέτῃ τὸ σύστημα αὐτοῦ, ὅπερ πρὸς τοὺς ἄλλοις ἀνεπήγετο καὶ τὴν ὠφέλειαν, ὅτι οἱ παῖδες ἔμενον ἐπὶ μακρότερον χρόνον ἐν τοῖς σχολείοις, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ ἐπιβαρύνωνται οἱ γονεῖς. Τῶν πα-

ρισταμένων τις παρετήρησεν ὅτι τοιοῦτον σχέδιον ἤθελε ναυαγήσῃ ἐνεκ τῶν δυσκολιῶν τῆς ἐκτελέσεως.

Εἶναι μὲν ἀληθῶς δύσκολον, ἀπεκρίνατο ὁ οἰκοδεσπότης, ἀλλ' εἶναι ἐφικτόν! Πρὸ εἰκοσι δύο ἐτῶν ἐγὼ αὐτὸς ἴδρυσά σχολεῖον κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο, καὶ ἤγαγον αὐτὸ εἰς ἀνθηρὰν κατάστασιν. Ἦναγκάσθη ὅμως νὰ τὸ κλείσω, διότι μ' ἐγκατέλιπεν ὁ διδάσκαλος—πάντες δὲ οἱ δυνάμενοι νὰ τὸν ἀντικαταστήσωσι συνερῶνουν ὅτι δὲν ἤρμοζεν εἰς διδάσκαλον νὰ σκάπη. Πάντες ἦσαν εὐγενέστεροι ἐμοῦ.

Τὴν σήμερον οἱ καθηγηταὶ κατέστησαν λογιώτεροι, ἀλλ' ἤδη εἶμι πολὺ γέρον, καὶ ὀφείλω νὰ ἐγκαταλίπω τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου μου εἰς νεωτέρους.

V

Τὴν ἐπιούσαν πρωΐαν, ἐπειδὴ ὁ καιρὸς ἦτο βροχερός, ἀνεβλήθη ἡ θήρα τῶν περδικῶν, ὁ δὲ οἰκοδεσπότης, ὅστις εἶχε διαφόρους ἀσχολίας εἰς τὴν πόλιν, προέτεινέ μοι νὰ ἐπισκερθῶ μετ' αὐτοῦ τὰς φυλακὰς τοῦ Gloucester. Ἀπεδέχθη, καὶ μικρὸν ὕστερον, ἀνέβημεν ἐφ' ἀμάξης. Ὁ δρόμος, μολοντί μακρός, ἦτο ὠραῖος. Ἐκαστος πύργος, ἐκάστη κώμη, καὶ αὐτὰ τὰ παγύκορμα δένδρα πρὸ τῶν ὁποίων διηρχόμεθα, εἶχον τὴν ἱστορίαν των.—Ἀφικόμενος εἰς Gloucester, ὑπεδέξατο ἡμᾶς ὁ διοικητὴς τῶν φυλακῶν ὡς ἂν εἶμεθα γινώριμοι αὐτοῦ, συνώδυσσε δ' ἡμᾶς περιερχομένους τὸ κατάστημα. Ἦτο ἀληθῶς τοῦ κόπου ἀντάξιον νὰ διέλθῃ τις μερικὰς ὥρας εἰς τὸν τόπον τοῦτον. Ἐννεμήκοντα περίπου ἔτη παρήλθον ἀφ' ἧς ὁ Poserd κατὰ πρῶτον παρουσιάσθη εἰς Bedford, ὑπὸ τὴν ιδιότητά ἀναμορφωτοῦ τῶν φυλακῶν. Δέκα ἔτη μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸ 1783, ὁ Σίρ Γεωργίος Paul παρουσιάσθη εἰς τὸ δικαστήριον τοῦ Gloucester καὶ προέτεινε τὴν ἔγερσιν νέων φυλακῶν. Τοῦτο ἐπαράπη ὑπὸ τῆς Βουλῆς, μετὰ παρέλευσιν δὲ ἐννέα ἐτῶν ἐδημοσιεύθη ἡ πρώτη ἐπίσημος ἐκθέσις περὶ τῆς προτύπου ταύτης φυλακῆς.

Τοσαύτης δ' ὑπολήψεως ἀπήλαυνε αὕτη ἡ φυλακὴ, ὥστε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἡ Ἀμερικὴ ἐπεμψεν Ἐπιτροπὴν, προωρισμένην νὰ μελετήσῃ τὸ σύστημα, ὅπερ κατόπιν καὶ ἐρήρμωσε διὰ παντός, ὑπὸ τὸν τίτλον Ἀμερικανικὸν σύστημα.

Ὁ Σίρ Γεωργίος Paul ἦτο ἐκ τῶν προκρίτων ἐκείνων, οἵτινες ὑπεστήριζον τὸ μονήρες σύστημα, ὁ δὲ διευθυντὴς ἔδειξεν ἡμῖν τοὺς ἀρχαίους οἰκίσκους. Κατ' ἀρχὰς οἱ καταδίκαι δὲν εἰργάζοντο· οὗτοι ἠδύναντο ν' ἀναγινώσκωσιν ἐπὶ τινος ὥρας καθ' ἐκάστην μόνον τὴν Βίβλον. Ἐν ἄλλῳ οἰκίσκῳ ἐκρατοῦντο διαρκούσης τῆς ἡμέρας, καὶ ἐν ἄλλῳ κατὰ τὰς νύκτας. Ἐπετρέπετο αὐτοῖς καθ' ἐκάστην ὁ περίπατος, προ-

σινῶς δὲ ἐφέρετο πρὸς αὐτοὺς ἡ Διοίκησις. Κατὰ τὸ 1807 οἱ Ἀμερικανοὶ εἶχον ἤδη ἐπισκερθῆ τὸ κατάστημα, ἐν ᾧ ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἠσυχολήθη περὶ τοιούτων ἰδρυμάτων μόνον τῷ 1834... Εὐαρέστως ἤκουέ τις τοῦ Baker διηγουμένου ὅτι τῷ 1836, ἐν ᾧ διήθυνε τὰς φυλακὰς Gloucester, ἔλαβεν ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ Σίρ Ἰωάννου Ρουσελ, τότε γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας, περιέχουσαν τεσσαράκοντα εἰσακτέους κανονισμοὺς, καὶ ὅτι ἡ ἀπάντησις του ὑπῆρξεν ὅτι τριάκοντα πέντε ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἤδη ἐν ἐνεργείᾳ ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ Gloucester ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως ταύτης· ἐκεῖ ἔγνω αὐτοὺς οἱ Ἀμερικανοί.

Μῦθλα ταῦτα, τοῦ χρόνου προϊόντος, ἐστάλησαν ἑκατοστῆς κανονισμῶν, οἵτινες πάντες ἠκυρώθησαν μετ' οὐ πολὺ, οὕτω δὲ πλὴν μικρῶν ἐξαίρεσεων ἡ φυλακὴ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἀνέκαθεν ὑπὸ τοῦ Σίρ Γεωργίου Paul καθιερωθὲν σύστημα.

Ἐπεσεκέρθημεν τοὺς οἰκίσκους τῶν καταδικῶν, ἐρωτῶντες αὐτοὺς περὶ τοῦ λόγου τῆς καταδικῆς των.—Ἐνίοτε παρετήρησαμεν μοναδικὴν ἀνισότητά ἐν ταῖς ποιναῖς, αἵτινες μοι ἐφάνησαν πῶς δυσανάλογοι πρὸς τὸ ἐγκλημα. Κλέπτης ἐξ ἐπαγγέλματος ὑπεξαιρέσας τρεῖς ἀγγλικὰς λίρας καταδικάσθη εἰς ἐξάμηνον φυλάκισιν, ἐν ᾧ χειρῶναξ οἰκογενειάρχης ἔγαν ἀσθενῆ σύζυγον καὶ ἀπειλούμενος νὰ ἐξωσθῇ τῆς οἰκίας ἐάν δὲν ἐπλήρωνε τὸ ἐνοίκιον, ὡς ἐκ τούτου δ' ἐξ ἀπελπισίας κλέψας ἀπὸ τινος φίλου του δεκαπέντε σελλίνια, μετ' οὐ σκωπὸν ν' ἀποδώσῃ αὐτά, καταδικάσθη εἰς φυλάκισιν δέκα ὀκτὼ μηνῶν.

Ἀποτέλεσμα μικρῶς περὶ τούτου συζητήσεως μετὰξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Baker ὑπῆρξεν, ὅτι αἱ καταδικαὶ ἐκεῖναι ἦσαν ὑπὲρ τὸ δέον ἀστυραὶ συγκρινόμεναι πρὸς ἄλλας ἐπιβαλλομένας πάντοτε ὑπὸ ἐξ ἐπαγγέλματος δικαστῶν, οἵτινες κατὰ τὸν Baker, μὴ γινώσκοντες οὔτε τὸν ἀνθρώπον, οὔτε τὸν βίον, καὶ μάλιστα τὰ προηγούμενα τοῦ ἐγκληματίου, ἢ ἐκ τῶν βιβλίων καὶ τῶν μαρτυρικῶν ἐκθέσεων, ἔκρινον περὶ τοῦ κακοῦ οὐχὶ τοσοῦτον προσφῶς, ὅσον οἱ ἄλλοι τῶν δικαστῶν ὅσοι ἐξελέγοντο μετὰξὺ τῶν κτηματιῶν τῆς Ἐπαρχίας. Οὗτοι ἐρχόμενοι εἰς στενήν συνάφειαν μετὰ πάσης τάξεως ἀνθρώπων, εἰσι πολλῶ μάλλον κατάλληλοι νὰ κρίνωσι περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐνοχῆς τοῦ κατηγορουμένου. Μὴ νομίσῃς, φίλε μου, ὅτι ἡ ποινικὴ δικαιοσύνη μανθάνεται ἐν τοῖς βιβλίοις, ἢ ὑπολογίζεται ὅπως τὰ μαθηματικά. Ὁ δικαστὴς ὀφείλει νὰ αἰσθάνηται αὐτὴν. Οἱ λοιποὶ ἡμεῖς, ἄνθρωποι πρακτικοί, αἰσθανόμεθα δύο τινὰ τὸ μὲν, τὰ συμφέροντα ἡμῶν ζημιούμενα ἐκ τοῦ ἐγκλήματος, τὸ δὲ, τὴν ἠθικὴν τοῦ ἐγκληματίου ἀθλιότητά. Ὁ ἡμέτερος ποινικὸς νόμος ἐρείδεται

ἀρα ἐπὶ θάσεων ἀλανθάσεων, ἐπὶ τοῦ οἴκου δηλαδὴ τοῦ μὴ ἐπιβάλλοντος εἰς τὸν ἐγκληματίαν τὴν πρὸς ἐπανόρθωσιν αὐτοῦ ἀπαιτουμένην ποινήν, καὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀσφαλείας διαφέροντος.

Πόρισμα τῶν δύο τούτων θάσεων εἶναι κατ' ἀνάγκην ἡ διάσωσις τοῦ ἐγκληματίου δι' ἀκάμπτου ἀστυροῦ καὶ ἐπιμύχθου ἐργασίας.

Ὁ Baker ὁμίλει τοσοῦτον περὶ τῶν μετὰ τῆς Ἀστυνομίας σχέσεων αὐτοῦ, ὥστε δὲν ἠδυνήθη ἢ νὰ παρατηρήσῃ αὐτῷ ὁποῖα διαφορὰ ὑπῆρχε κατὰ τοῦτο μετὰξὺ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τῶν ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ ἐπικρατούντων ἐθίμων, καθ' ὅσον τὰ Ἀστυνομικὰ ὄργανα, καίπερ παρ' ἡμῖν ἐκλεγόμενα μετὰξὺ τῶν λίαν ἀξιοσεβάστων προσώπων, οὐδέποτε συγχρωτίζονται μετὰ τῆς ἡμετέρας ἀριστοκρατίας.

Εἶναι φυσικόν, ἀπεκρίθη ὁ οἰκοδεσπότης· ἀστυνομικὸς ὑπάλληλος, οἷοσδήποτε καὶ ἂν ᾖ, σπανίως διακρίνεται ἐπὶ μεγάλῃ μορφώσει. Τὸ Ἀστυνομικὸν ὄργανον, κατατρίψαν ὀλόκληρον αὐτοῦ τὸν βίον εἰς τὸ συλλαμβάνειν κλέπτας, εἶναι τοσοῦτον συνειθισμένον νὰ ὑποπένηται περὶ παντὸς πράγματος, ὥστε πάντα πῶς ὑποπτον ἐκλαμβάνει ὡς δεξιὸν κλέπτην. Παρ' ἡμῖν τοῦτο ἀπερέσκει. Προτιμῶμεν νὰ πληρώνωμεν τὸν ὑπέρογκον μισθὸν πεντακοσίων λιρῶν κατ' ἔτος καὶ ποιοῦμεν ἐκλογὴν μετὰξὺ πεντήκοντα ἢ ἐξήκοντα διαγωνιζομένων, ἐν οἷς καὶ πλείστοι λοχαγοὶ ἢ συνταγματάρχαι ἐν ἀποστρατεία, εἴτε τοῦ στρατοῦ, εἴτε τοῦ ναυτικοῦ. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἰσι εἰθισμένοι εἰς τὴν πειθαρχίαν, ἔχουσιν ἀρκετὴν κρίσιν, καὶ πρὸ πάντων ἀγάπην πρὸς τὴν ἐργασίαν.—Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι μικρὰν ἔχουσι γινῶσιν τοῦ ποινικοῦ δικαίου, ἀλλ' ἐκμανθάνουσι ταχέως τὸ τεχνικὸν μέρος, οὕτω δὲ εἰσι πάντοτε εἰς θέσιν νὰ σκέπτονται ἐπὶ τοῦ κυριωτέρου καὶ σπουδαιότερου ζητήματος, πῶς δηλαδὴ καθίσταται ἐφικτὴ τῶν ἐγκλημάτων ἐν γένει ἢ ἐλάττωσις. Τοῦναντίον ὅστις καθ' ἅπαντα αὐτοῦ τὸν βίον ἄλλο δὲν ἐπράξεν ἢ νὰ συλλαμβάνῃ κλέπτας, δὲν δύναται νὰ σκέπτηται ἐπὶ τῶν γενικῶν αἰτιῶν, ἐξ ὧν γεννῶνται ἐν ταῖς κοινωνίαις τὰ ἐγκλήματα. Δὲν εἶναι τοῦτο ἀληθές; Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐπὶ λογίων δικαστῶν οἵτινες ἐφαρμόζουσιν ἐλαττωματικόν τινα νόμον, κατ' ἀρχὰς μὲν παρὰ βούλησιν, θραδύτερον δὲ μετὰ μεγίστης ἀδιαφορίας, ἀλλὰ δικαιολογούμενοι πάντοτε ὅτι δὲν προσήκει αὐτοῖς τὸ κηρύσσειν δημοσίᾳ ὡς ἐλαττωματικὸν νόμον ὄντως τοιοῦτον. Ὁ τίμιος ἄνθρωπος ὅμως δικαιοῦται νὰ κατακρίνῃ δημοσίᾳ τὸν νόμον, ὅπότεν ἐκ τούτου ἀναγκάζεται νὰ διαπράττῃ ἀδικίαν. Τὸ ἀστυνομικὸν ὄργανον κατηγορεῖται οὐχὶ μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, ὡς θεωροῦν τοὺς κα-

κούργους δίκην ἄγρας. Ὅσπερ δὲ καθήκον τῶν τὰ τῆς θήρας ἐπιτετραμμένων εἶναι νὰ συγκεντρῶνται κατὰ τὸ φθινόπωρον τοσοῦτους φασιανούς ὅσοι ἀπαιτοῦνται πρὸς τὸ κυνήγιον τοῦ κυρίου των, οὕτως τὸ Ἀστυνομικὸν ὄργανον θεωρεῖ ἐκὐτὸ ὑπόχρεον νὰ προσάγῃ τῷ δικαστῇ μέγαν ἀριθμὸν ἐγκληματιῶν. Γεγονός τι ὑπὲρ ἐκ πείρας γινώσκω, ἴσως θέλει καταστήσῃ πρὸς ὑμᾶς εὐκρινεστέρην τὴν ἰδέαν μου.

Ὁ λόρδος Σ. . . , κτηματίας ἐν Ἰρλανδίᾳ, προσβλήθεις ποτε ἐν τινὶ δάσει ὑπὸ δύο κλεπτῶν, ἀπέκρουσεν αὐτοὺς ἀνδρείως. Μικρὸν μετὰ ταῦτα ἀπήντησε τὸν δασοφύλακα, καὶ διηγήθη αὐτῷ τὸ συμβάν. Οὗτος ἐράνη ἐκπλαγείς ὁπότεν εἶδε ζῶντα ἐνώπιόν του τὸν λόρδον Σ. . . , ψιθυρίζων δὲ εἶπεν ὅτι ἐγίνωσκε καλῶς τὴν κατὰ τοῦ λόρδου ἀπόπειραν, σκοπὸν δὲ εἶχε νὰ συλλάβῃ τοὺς δύο κακούργους μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ φόνου. Ἐρωτηθείς τότε παρὰ τοῦ λόρδου Σ. . . πῶς δὲν εἰδοποίησεν αὐτὸν περὶ τοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὸν κινδύνου; «Μυλόρδε, ἀπεκρίθη, ἐὰν συναμείβανον τοὺς δύο δολοφόνους μετὰ τὴν διάπραξιν τοῦ ἐγκλήματος, ἤθελον ἀνταμειφθῆ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ παρεφύλαττον. Ἐὰν προειδοποιούην ὑμᾶς περὶ τοῦ κινδύνου, ἤθελον ζημιώσῃ ἐμαυτὸν, διότι τὴν εἰδοποίησιν ταύτην οἱ προϊστάμενοί μου δὲν ἤθελον ὑπολογίσῃ ὡς ζῆλον πρὸς τὸ ἔργον μου, οὕτω δὲ ἤθελον στερηθῆ τῆς ἀμοιβῆς.»

Ἄλλ' ἱκανὰ ἤδη εἶπομεν περὶ Ἀστυνομίας, δυσάρεστον δ' εἶναι νὰ ὀμιλῶμεν τοσοῦτον περὶ τοιούτων ἀντικειμένων κατὰ ταύτην τὴν τόσον ὠραίαν ἡμέραν.

VI

Εἶχον διέλθῃ τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης μετὰ τοῦ Baker ἐν τῷ γραφείῳ αὐτοῦ. Ἀηστὰί τινες ἐκ τῶν πέριξ εἶχον δικασθῆ καὶ καταδικασθῆ. Ὁ γαιοκτήμων ἠγέσθη λέγων μοι· Κατ' εὐτυχίαν ἡμεῖς εἶμεθα πῶς λογικώτεροι τοῦ νόμου. Ἐκεῖνον ἂν ἄρτι ἐμὲμψην ὡς ἀποκόψαντα ἐξ ἀμελείας κράμβην ἐν τῷ κτήματι χωρικοῦ τινος, θὰ ἠδυνάμην νὰ τὸν καταδικάσω εἰς ἐξάμηνον φυλάκισιν κατὰ τὸν νόμον, καὶ ἐν ὑποτροπῇ εἰς φυλάκισιν ἐνός ἔτους. Ἐὰν τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἐκλεπτε πέντε σελλίνια, ἀπητοῦντο τοῦναντίον δύο δικασταὶ ὅπως τὸ δικάσωσι, καὶ ἐὰν ἀντὶ πέντε σελλινίων ἦσαν πέντε καὶ ἡμισυ, κατὰ τὸν νόμον παρεπέμπετο εἰς τὸ κακουργοδικεῖον. Ὑπάρχει ἐνταῦθα λογιότης; Ἄλλ' ἀκούσι ταῦτα. Μεταβῶμεν εἰς Siroud, ἐνθα σκοπεῖται νὰ προσφωνήσῃ τοὺς ἐργάτας. Δύνασθε ν' ἀκροασθῆτε τοῦ λόγου μου· εἶναι δὲ τοῦ κόπου ἀντάξιον νὰ ἴδῃτε τοὺς ἀγαθοὺς τούτους ἀνθρώπους ἐν τοῖς ἐργοστασίοις αὐτῶν. Ἠρώτησα τὸν γαιοκτήμονα περὶ τοῦ θέματος τῆς ὀμιλίας του. Πολλάκις παρέστηκα, εἶπέ μοι, εἰς τοὺς ἐργάτας τὰς ἐκ τῶν ἀπερ-

γιδών προερχομένης αὐτοῖς ζημίας. Ἐν παρομοίαις περιστάσεσιν, οὗτοι συνήθως πιπεύουσιν εὐκολώτερον εἰς ἡμᾶς τοὺς γαιοκτῆμονας, ἢ εἰς τοὺς καθήγητάς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας.

Σήμερον θέλω νὰ καταδείξω αὐτοῖς τὰς ἐλλείψεις τῆς περὶ τῶν πτωχῶν προνοίας. Ἀποτέλεσμα τῶν ἐλλείψεων τούτων εἶναι ἡ ληστεία, ἣν καθῆκον ἐθεώρησα νὰ ἐξοντώσω. Ἀληθῶς εἶναι τοῦ κόπου ἀντάξιον νὰ πολεμηθῆς τοιαύτην εἰσβολὴν τριακονταχιλιάδες περίπου ἀλήται περιέρχονται τὴν χώραν ἐπαιτοῦντες· μέρος αὐτῶν εἶναι τίμιοι ἄνθρωποι, ζητοῦντες ἐργασίαν. Ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον οὗτοί εἰσι κλέπται καὶ φυγόπονοι.

Ἀρκεζόμενοι εἰς Stroud, πολίχμιον ὀλίγον ἀπέχον τοῦ Gloucester, εὔρομεν τριακοσίους ἐργάτας περιμένοντας τὸν Baker. Ὁ Πρόεδρος αὐτῶν ὠδήγησεν ἡμᾶς εἰς τὸ βῆμα, ἐνθα πλείστοι ἐκ τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ εἶχον ἤδη καταλάβῃ θέσιν.

Ὁ λόγος τοῦ Baker διήρκεσε δύο ὥρας καὶ ἐνθουσιωδῶς ἐχειροκροτήθη, μολοντὶ ἐπραγματεύετο περὶ θέματος ἀείποτε ἀντιπαθητικοῦ πρὸς τοὺς ἐργάτας. Μετὰ τῆς μεγαλειτέρας ἐπιμονῆς ἀπέδειξεν αὐτοῖς τὴν μεγίστην ἀνάγκην τοῦ νὰ οἰκονομηθῇ ὁ χειρῶνάς κατὰ τὰ εὐτυχή ἔτη, ὅπως δυνῆθῃ νὰ διέλθῃ τὰ ἔτη τῆς δυστυχίας καὶ τοῦ γῆρατος.

Φυσικὸν ἦτο τὸ ἀξίωμα τοῦτο νὰ εὕρῃ ἀντίστασιν. Ἐργάτης ἠγέρθη ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης, καὶ ἀφ' οὗ ἐπειράθη ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ οἰκονομηθῆς τις γρήματα κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις, συνεπέρανε λέγων ὅτι ἐὰν οἱ ἰδιοκτῆται τῶν χειροτεχνικῶν καταστημάτων εἶχον χριστιανικώτερα αἰσθήματα, δὲν ἤθελον ὑπάρχειν τοσαῦται ἀφορμαὶ θλίψεων, καὶ ὅτι ὄντως αὐτὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ, πῶς οἱ πλοῦσοι ἐδικαιοῦντο νὰ ἔχωσι τοσαῦτα, οἱ δὲ εὐποροὶ τόσον ὀλίγα. Κατ' αὐτὸν ὁ ἐργάτης ἀντι δώδεκα σελινίω ἐβδομαδιαίου μισθοῦ ὠφελεῖ νὰ ἀπολαμβάνῃ τοὺλάχιστον πέντε λίρας ἀνά ἐβδομάδα. Οὕτω δὲ ἤθελε ζῆσθαι χριστιανικῶς. Ἀσβεστος γέλως ὑπῆρξε τοῦ ἀντιπολιτευομένου ἡ ἀμοιβή. Ἡ συζήτησις ἐπανελήθη, κατεπαύθη, καὶ ἀπέληξεν ἀξιοπρεπῶς, ὅπότεν ὁ Baker διηγῆθη διάφορα παραδείγματα οἰκονομίας, ἅτινα ἐκ πείρας ἐγίνωσκε, καὶ ἀπέδειξεν ὅτι τὰ καταστήματα τοῦ Κράτους ἦσαν ἀνεπαρκῆ ὅπως προνοήσωσι περὶ τῶν πτωχῶν, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο ἦτο ἀνάγκη νὰ ἰδρυθῇ δι' ἰδιωτικῶν συνδρομῶν ταμεῖον πρὸς περιθάλψιν τῶν γερόντων ἢ ἀσθενῶν ἐργατῶν· ὅτι δέον νὰ ἐνισχύηται ἡ οἰκονομία, προτιμωμένου πάντοτε τοῦ χειρῶνατος τοῦ πράχοντος δείγματα οἰκονομίας, ὅτι ἡ οἰκονομία οὐδαμῶς ὠφελεῖ νὰ παραμεληθῇ ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ὁ ἐργάτης ἀμφιβάλλων ἐὰν ἠδύνατο νὰ οἰκονομηθῇ ἀρκούντως, νὰ μὴν οἰκονομηθῇ παντελῶς.

VII

Ἐπανακάμπτων ἐφ' ἀμάξης ἐκ Stroud, ἠρώτησα τὸν γαιοκτῆμονα ἐὰν μοι ἐπέτρεπε νὰ τῷ ἀπευθύνω μικρὰς τινὰς ἐρωτήσεις. Ἥμην πολὺ περίεργος νὰ μάθω πῶς ἀνετράφη οὗτος, ἐφαίνετό μοι δὲ ἀναγκαῖον νὰ μάθω τὴν νεότητά αὐτοῦ, ὅπως ἐξηγήσω τὴν μεγάλην δραστηριότητα, ἣν ἐδείκνυεν ὑπὲρ τοῦ δημοσίου καλοῦ.

Πῶς ἀνετράφη! εἶπέ μοι. Ἐν ὄσῳ ἔμμενον παρὰ τῷ ἐμῷ πατρὶ, προϋτίμων πάσης ἄλλης συντροφίας τὴν τῶν θρησκευτικῶν κυνῶν, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐρισκόμην ἐν τοῖς ἀμαξοστασίαις. Δὲν νομίζετε διδασκτικὸν τὸ μένειν μετὰ κυνῶν καὶ τὸ βλέπειν τοὺς ἵππους ἐκγυμναζομένους; Εἶμαι πεπεισμένος ὅτι πολλὰ ἐκ τούτων ἐξέμαθον ἅτινα ἐρήρμοσα μετὰ ταῦτα εἰς νεαρὸς ἐγκληματίας. Σκοπὸς τοῦ πατρὸς μου δὲν ἦτο νὰ με καταστήσῃ νέον δυνάμενον νὰ λαμβάνω μετὰ χάριτος κύπελλον τέφου ἐν ταῖς αἰθούσαις.

Ὁ πατὴρ μου, ὁσᾶνκις συνώδευον αὐτὸν, ἐφιππος ἢ πεζός, κατὰ τὰς ἐκδρομὰς του ἢ εἰς τὰ κυνήγια, μοὶ ὠμίλει πάντοτε περὶ τοῦ καλητέρου τρόπου ἵνα ἐλαττώσωμεν τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐπαιτοῦντας ἀλήτας, θεραπεύωμεν τοὺς παράφρονας, καὶ προσφορώτερον φερώμεθα πρὸς τοὺς ἐγκληματίας. Ἀφ' οὗ διήλθον τοιοῦτοτρόπως τῆς ἐμῆς νεότητος τὰ ἔτη, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ συνειθίσω εἰς τὸν ἀργὸν καὶ ἐκτεθηλυμένον βίον τῶν κομφῶν νεανιῶν; Δὲν εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ νεότης μαυθάνει τὰ πάντα ἐν τῇ τραπέζῃ. Εἰς μὲν τὰς σπουδὰς ἀνέπτυξα μετριότητα νοός· οἱ συσπουδασταὶ μοι μ' ἐνόμιζον καλὸν ζῶον, ὀλίγον ἐννοοῦν τὴν γραμματικὴν· ἀλλ' οὔτε ὡς κυνηγὸς διεκρίθην, οὔτε ὡς καλὸς γεωργός. Ὅμιλῶν ποτε περὶ τῆς Ἀγγλικανῆς ἐκκλησίας, μοὶ ἐλέγετε ὅτι ἐδυσκολεύεσθε νὰ πιστεύσητε εἰς τὰ δόγματα τῆς θεολογίας. Πολὺ καλὰ, ἐγὼ πιστεύω ἀδιστακτικῶς εἰς ἅλα τὰ δόγματα τῆς ἐκκλησίας μας. Ἀλλ' ὑπὲρ πάντα ταῦτα, πιστεύω εἰς τὸ δόγμα ὑπερ μοὶ ὑπαγορεύει ἡ ἐμὴ συνείδησις, εἰς τὴν παρουσίαν δηλονότι καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ. Ὁ Θεὸς βλέπει καὶ γινώσκει τὰ πάντα, διοικεῖ τὰ πάντα, καὶ θαυματοουργεῖ καθ' ἑκάστην.

Πῶς ἤθελον δυνῆθαι νὰ ἐργασθῶ ἄνευ τῆς πίστεως ταύτης; Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἡ ὄργανον εἰς τὰς χειρὰς του. Μὴ νομίζετε ὅτι αὕτη ἐστὶ ἐκ μέρους μου μετριόφροσύνη, τὸνναντίον εἶναι μεγίστη ἀλαζονεία. Πᾶν ὅ,τι καλὸν ἐπραξά, προσέκυεν ἐκ τινος ἐξωτερικῆς ὠθήσεως.

Ὁ γαιοκτῆμον προέφερε τὰς λέξεις ταύτας μετ' ἐπισημότητος, ἥτις ἀπέτελει παραδόξον ἀντίθεσιν πρὸς τὴν συνήθη αὐτοῦ διάθεσιν.

Τὸ κατ' ἐμὲ κατελήθη ὑπὸ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ, καὶ ἐσιώπησα ἐπὶ μακρὸν περιμένον ἐως οὗ οὗτος δώσῃ νέαν τροπὴν εἰς τὴν συνδιάλεξιν ἡμῶν.

Οὐδέποτε, ὑπέλαβε μετὰ τινα χρόνον, ἀπέδωκα σημασίαν εἰς τὰ θρησκευτικὰ δόγματα προκειμένου κελοῦ ἔργου, ἢ δὲ πρὸς τὴν Ἀγγλικανὴν ἐκκλησίαν σχέσις μου οὐδέποτε μ' ἐμπόδισε τοῦ νὰ συνεργασθῶ μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Manning, οὐδὲ μετὰ τῆς κυρίας Μαρίας Carpenter, ἧτις ἀνήκει εἰς τὴν ἐνωτικὴν ἐκκλησίαν.

Τὸν αὐτὸν κανόνα ἐτήρησα καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ. Προσβολὴ γενομένη εἰς τὴν Ἀντιπολίτευσιν ἐνεκα κομματικῶν αἰτίων, ὑπῆρξέ μοι αἰείποτε μᾶλλον ἐπαχθὴς ἢ ἐὰν ἐγίνετο πρὸς ἐμὲ αὐτόν. Ἄλλ' ἀρκοῦντως ὠμιλήσαμεν περὶ τούτου. Διὰ τί ἀρά γε μοὶ ἐζητήσατε τὰς περὶ τῆς ἀνατροφῆς μου πληροφορίας ταύτας;

Τῷ ἀπεκρίθην ὅτι ἐν Γερμανίᾳ ὅμοιοι εἶδος γαιοκτήμονος δὲν ὑπῆρχε, καὶ ὅτι ἐσκόπουσαν τοῦ χρόνου προϊόντος νὰ δημοσιεύσω εἰδήσεις τινὰς περὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ἔργων του, ἀλλ' ὅτι ἐπὶ τοῦ χρόνου ἀπεφάσισα ν' ἀναβάλλω, περιμένων μέχρις οὗ κάλαμος ἀνώτερος τοῦ ἰδικοῦ μου καταστήσῃ αὐτὸν ἥρωα ἱστορικοπολιτικοῦ μυθιστορήματος.

Ἄλλὰ περὶ τούτου ὁ Baker δὲν ἤθελε ν' ἀκούῃ, λέγων ὅτι τὰ μυθιστορήματα μόνον αἱ γυναῖκες ἀνεγίνωσκον, καὶ ὅτι οὐδὲν ἠδύναντο νὰ μανθάνωσιν ἐξ αὐτῶν. Μετὰ τινὰς στιγμὰς μοὶ εἶπε· Γράψετε, ἴσως ἀποβῆ ὠφέλιμον εἰς τὴν νεολαίαν πάσης χώρας, ἐὰν μεταβιβάσθῃ αὐτῇ πρότυπόν τι γαιοκτήμονος, καθ' ὅσον πολλοὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ ὑμετέρᾳ ἡπείρῳ βιούντων φρονοῦσιν ὅτι μετ' οὐ πολὺ καὶ ἡμεῖς οἱ γαιοκτήμονες ἐσόμεθα μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ παρελθόντων πραγμάτων. Ἄλλ' ὁμιλῶν περὶ ἐμοῦ ἐνθυμήθητε καὶ πασῶν τῶν ἐξῆών μου ἐκείνων, ἃς οἱ λόγιοι ὑμῶν συμπολιταὶ συνήθως ἀποκαλοῦσιν ἐλαττώματα, καὶ μὴ λησμονήσατε ὅτι ἄνευ τῆς θήρας τῆς ἀλώπεκος, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ γαιοκτήμων. Μὴ λησμονήσατε τοὺς κύνας μου, τοὺς ἵππους μου. Ἐὰν εἶχον νεκρὰ τέκνα, ἤθελον παράσχῃ ὑμῖν πρὶν ἢ ἀναχωρήσατε θέαμα πυγμαχίας.

Τῷ εἶπον ὅτι ἐσεβόμην τὴν ταχύτητα καὶ τὴν δύναμιν τῆς πυγμῆς, ὁσάκις ἐφηρμόζετο αὕτη κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης, ὅσον καὶ πᾶσαν ἄλλην γυμναστικὴν ἐντέλειαν.

Πιθανῶς τοῦ χρόνου προϊόντος ν' ἀποβῆ ἀναγκαιὰ ἡ ἀσκήσις τῆς νεολαίας εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ μάχεσθαι. Τοῦτο δὲ τόσω μᾶλλον, ὅσω τὴν σήμερον δὲν συνειθίζομεν πλέον νὰ ἐξεργώμεθα ἐνοπλοί.

Ὁ φαυλόβιος γινώσκει καλῶς ὅτι ὁ τίμιος ἄνθρωπος τὸν ἀποφεύγει πάντοτε φοβούμενος τὴν μετ' αὐτοῦ συνάφειαν, καὶ προσβαλλόμενος δὲ ὑπ' αὐτοῦ κρίνει ἀνάξιον νὰ κατέλθῃ εἰς ἀγῶνα.

Οὕτω συχνάκις βλέπομεν, ὅτε κακοήθης τις

προσβάλλει ἀποτόμως γυναῖκα, πάντας τοὺς παρστώτας νὰ γίνωνται ἄφαντοι ἐκ τῆς ὁδοῦ, ὅπως μὴ παρστώσι μάρτυρες γρονθοκοπημάτων ἢ τραυματίων. Ὅχι διότι στεροῦνται τοῦ θάρρους ὅπως συγκρουσθῶσι πρὸς τοὺς Κυρίους τούτους, ἀλλὰ διότι θεωροῦσι ταπεινὸν τὸ νὰ ἐρίζωσι πρὸς αὐτούς. Ἐν ᾧ ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου πάντες οἱ εὐποροῦντές εἰσι γεγυμνασμένοι εἰς τὴν πυγμὴν, γρόνθος τις, ἐπιτυχῶς δοθεὶς, πολ- λάκις ἀναπληροῖ τοὺς ἀστυνομικοὺς κλητῆρας.

Ὁ Baker ἐξέλαβε τοὺς λόγους τούτους, λεχθέντας οἰοεὶ ἐν ἀστεϊότητι, ἐπὶ τὸ σοβαρότερον, καὶ μετὰ μεγάλης ζωηρότητος εἶπε·

«Μὴ νομίζετε ὅτι τὰ ἡμέτερα Ἀστυνομικὰ ὄργανα ἤθελον ἔχει τοσοῦτον θάρρος ὅσον ἀποδεικνύουσι καθημερινῶς, ἐὰν δὲν ἦσαν βέβαια ὅτι ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ εὐρήσουσιν ἐφεδρεῖαν Κυρίων, τὴν συνδρομὴν τῶν ὁποίων δύνανται νὰ προσδοκῶσι. Νομίζετε ὅτι αἱ ἡμέτεραι Κυρίαὶ ἤθελον δυνηθῆ μετὰ τσαχύτης ἀσφαλείας νὰ περιέρχωνται τὰς ὁδοὺς τοῦ Λονδίνου, ἐὰν ἐν στιγμῇ στενοχωρίας δὲν εὕρισκον διαθέσιμον τὸν βραχίονα οἰουδήποτε τιμίου ἀνθρώπου, εἴτε ξένου, ἢ καὶ ἀγνώστου; Τὸ κατ' ἐμὲ εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι δὲν ἤθελον τοσοῦτον ἐπασχοληθῆ περὶ ληστῶν καὶ κλεπτῶν, ἐὰν ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας μου δὲν ἐμάνθανον νὰ ὑπερασπίσω τὸν ἑαυτὸν μου.

Ἡ ὑμετέρα γνώμη ἐπὶ τῆς ταχύτητος τῆς πυγμῆς μὲ καθησυχάζει ὀλοσχερῶς· ἤδη γινώσκω ὅτι δὲν θέλετε μὲ εἰκονίσῃ φέροντα λευκὸν λαίμοδετον καὶ ποτήριον ὕδατος μετὰ ζακχαρέως, ὡς ἀπόστολον τῆς εἰρήνης. Ἦδη σὰς εἶπον ὅτι τὸ καθαρὸν ὕδωρ ἄνευ ρακῆς δὲν μοι ἀρέσκει.

Ἡ ἐπιθυμία μου εἶναι νὰ ἐπιτύχητε τὴν εἰκονογραφίαν μου, οὐχὶ βεβαίως χάριν ἐμοῦ, ὀλίγην δίδω εἰς τοῦτο σημασίαν, οὐδὲ χάριν ὑμῶν, διότι ἐκ τούτου οὐδ' ἐπαίνων θέλετε ἀπολαύσῃ, οὐδὲ μομφῆς, ἅτε ἀνεφίκτου οὐσίας τῆς πρὸς τὸ πρωτότυπον παραβολῆς. Ἄλλ' ἐὰν κατορθώσατε νὰ περιγράψῃτε ἄνευ ὑπερβολῆς ἐκεῖνο ὅπερ δὲν εἶναι ἀποκλειστικὴ ἰδιοκτησία μου, ἀλλ' οἰοῦνται καταπίστευμα ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ γαιοκτημόνων, τὸ ἔργον ὑμῶν ἀποθήσεται λίαν ὠφέλιμον. Δυνατὸν ν' ἀποβῆ ὠφελιμώτατον εἰς τοὺς νέους τῶν εὐπόρων τάξεων, οἵτινες μὴ ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται ὅπως ζήσωσιν, ἠδύναντο νὰ πεισθῶσι νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν ἐπαγωγότεραν τῶν ἐργασιῶν, τουτέστι τὴν ἐπὶ καλῷ τοῦ πλησίον ἐργασίαν. Ἐὰν προσβλέψω ὀπισθεν ἐμοῦ, μετὰ θαυμασμοῦ παρατηρῶ τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν ἐπιχειρήσεων, ἃς δὲν ἀνεκάλυφα βεβαίως ἐγὼ, ἀλλ' οὐχ ἤττον ἀπέβησαν πολὺ ὠφέλιμοι εἰς τὸν πρακτικὸν βίον. Πολλοὶ λέγουσιν ὁ Θεὸς βοηθεῖ τὸν βοηθούντα ἑαυτόν. Ἄλλ' ἐγὼ νομίζω ὅτι ἐπιτυχέστερον ἠδύνατό τις νὰ εἶπῃ, ὁ Θεὸς θέλει βοηθήσῃ ἐκείνους, ὅσοι πάν-

τοτε και μετ' επιμονής προσπαθοῦσι νὰ βοηθῶσι τοὺς ἄλλους· τούτο δὲ, οὐχὶ ἕνα δοξασθῶσιν ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ μόνῳ σκοπῷ νὰ εὐεργετήσωσι τὸν πλησίον.

VIII

Ἐν τούτοις προήλθεν ἑβδομάς, ἑβδομάς βίου εὐτυχούς καὶ πλήρους διδασμάτων. Ἐπλησίαζεν ἡ ἡμέρα τῆς ἀναχωρήσεως. Τὴν τελευταίαν ἑσπέραν ἐν ᾧ συνδιελεγόμεθα ἡ οἰκοδόμοισα μοι εἶπε· Δέον τὸ ἐπιόν ἔτος νὰ ἐπανέλθῃτε, διότι ἡ Hardwick Court δὲν παρέχει τελείαν εἰκόνα τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐξοχικοῦ βίου. Ἐγὼ δὲν ἔχω θυγατέρας, ὑμεῖς δὲ ἐν ἐπιθυμίᾳ νὰ γνωρίσῃτε ὅ,τι σπουδαιότερον παρ' ἡμῖν, δέον νὰ γνωρίσῃτε τὰ κοράσια. Εὐχάριστον εἶναι νὰ βλέπῃ τις πῶς κ' ἐκεῖνα λαμβάνουσι μέρος εἰς τὴν Διοίκησιν τῆς ἐπαρχίας. Οὐκ ὀλίγα ἐξ αὐτῶν διδάσκουσι μετὰ μεγάλου ζήλου τὴν Κυριακὴν ἐν τοῖς σχολαίσις, ἐπισκέπονται τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς πτωχοὺς, διευθύνουσι τὸν χορὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ παίζουσι τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον. Γινώσκουσι δὲ ὅτι ἡ κοινωνία ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῶν ἄλλο τι, ἢ τὸ παιζεῖν καλῶς τὸ κλειδοκύμβαλον.

Τῇ ἀπεκρίθη ὅτι ἐξ ὧν βλέπει τις δὲν δύναται νὰ μορφώσῃ πλήρη ἰδέαν περὶ τῶν πραγμάτων. Ἡ γυνὴ καταδεικνύεται ὅποια τις ὑπῆρξε κατὰ τὴν νεανικὴν αὐτῆς ἡλικίαν, τοιαύτης δ' αὐτῆς οὐσης, δυνατὸν νὰ προῖδῃ τις ὅποια ἔσεται ποτε, ἐὰν ὁ γάμος θεωρηθῇ τι ἀνώτερον τυχεροῦ παιγνιδίου.

Τὴν ἠρώτησα ἐὰν δὲν ἐλυπεῖτο συλλογιζομένη ὅτι ἐκ τῶν δύο αὐτῆς υἱῶν ὁ εἰς ἠθελε γίνῃ ποτὲ κύριος τοῦ ὠραίου ἐκεῖνου κτήματος, ἐν ᾧ ὁ ἄλλος ἠθελε μείνῃ, ἂν μὴ κατὰ πάντα ἄπορος, τοῦλάχιστον ὀλιγώτερον πλούσιος. Μοι ἀπεκρίθη ὅτι ἐξ ἴσου ἠγάπα τὰ τέκνα τῆς, ἀλλ' ὅτι ἔθος τοσοῦτων αἰώνων εἶχεν ἤδη συνείδησιν τὰς Ἀγγλίδας μητέρας νὰ θεωρῶσι τὴν ἀνισότητά ταύτην τῆς τύχης ἱστορικὴν ἀνάγκην. Ἐν ταῖς πόλεσι δύναται νὰ διαιρῶσι τὰς πατρικὰς περιουσίας ὅπως θέλωσιν, ἀλλ' ἡ κτηματικὴ περιουσία δέον νὰ μεταβιβάζεται ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν. Τὸ ζήτημα τοῦτο οὐδαμῶς θεωρῶ κομματικόν, ἀλλὰ ζήτημα ὑπάρξεως τοῦ Ἀγγλικοῦ ἔθνους.

Ἦτο ἀργά. Ἐπειδὴ ἐσκόπων ν' ἀναχωρήσω τὴν πρωτὰν τῆς ἐπιούσης, τὴν ἀπεχαιρέτησα. Ὁ γαιοκτήμων δὲν ἠγάπα τοὺς ἀσπασμούς, οἵτινες συνήθως συνοδεύουσι τὰς ἀναχωρήσεις ἐν τοῖς σιδηροδρομικοῖς σταθμοῖς τῆς Δύσεως. Ὅτε δὲ τὴν πρωτὰν τῆς ἐπιούσης μ' ἐπερίμενον ἡ ἄμαξα, ἐκεῖνος εἶχεν ἤδη ἐξέλθῃ. Μοι εἶχε σφίγγῃ τὴν χεῖρα τὴν ἑσπέραν τῆς παρελθούσης ἡμέρας.

Φίλος μου δικηγόρος τοῦ Λονδίνου μὲ συνώδευσε εἰς τὴν ἄμαξάν λέγων· Γινώσκω καὶ χω-

ρὶς νὰ μοι τὸ εἴπητε, ὅτι ἡ Hardwick Court σὰς ἀρέσκει. Καὶ τὸ ἐναντίον δὲ ἂν μοι ἐλέγετε, δὲν ἠθελον τὸ πιστεύσῃ. Ἀλλὰ τί φρονεῖτε περὶ τῆς τάξεως ταύτης τῶν παρ' ἡμῖν γαιοκτημόνων; Δὲν νομίζετε ὅτι μέλλει νὰ ἐκλείψῃ; ἢ πιστεύετε εἰς τὴν καὶ ἐπὶ τὸ μέλλον ὑπαρξίν αὐτῆς;

Ἐὰν ἐκάστη ἐπαρχία τῆς Ἀγγλίας, ἀπεκρίθη, εἶχε τρεῖς ἄνδρας οἷους ὁ κ. Baker, ἠθελον φρονήσῃ μᾶλλον ἕνεκα τούτου τὴν χώραν σας, ἢ ἕνεκεν ὅλων τῶν ἑκατομμυρίων λιρῶν στερλιῶν, ἅτινα ὑπάρχουν ἐπισσωρευμένα εἰς τὴν ἐν Λονδίῳ Τράπεζαν.

IX

Δύο καὶ ἐπέκεινα ἔτη εἶχον παρέλθῃ, ἀπ' ἧς μετέβην εἰς Hardwick Court, ὅτε τὸ ὑπὲρ τῶν σωφρονιστικῶν Καταστημάτων κοινὸν ἐνδιαφέρον μὲ συνήνον ἐκ νέου μετὰ τοῦ Baker. Ἐν ἔτει 1872 ὁ Δόκτωρ Wines, γραμματεὺς τῆς μεγάλης ἐν Ἀμερικῇ ὑπὲρ τῶν φυλακῶν Ἐταιρίας, ἐπέτρωε νὰ πέμψωσι τὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη ἀντιπροσώπους εἰς τὴν σύνοδον ταύτην.

Τῇ 3 Ἰουλίου 1872 ἤρχισαν αἱ συζητήσεις μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν ἐπικρατειῶν. Τὸν γαιοκτήμονα παρηκολούθει μακρὰ σειρά σπουδαιοτάτων ἀποτελεσμάτων. Ἡ ἐπαγρύπνησις τῆς Ἀστυνομίας, ὑπὲρ ἧς αὐτὸς μόνος ἐπὶ μακρὸν ἠγωνίσθη, προήχθη παρὰ τῆς Βουλῆς εἰς Ἀγγλικὸν νόμον. Ἐν τῇ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν προνοία, βελτιώσις εἶχεν ἐπιέλθῃ χάρις εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Baker προκληθέντας ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῆς Κυβερνήσεως συνεταιρισμούς, ἡ ἀλητεία εἶχεν ἐλαττωθῇ, μειώσεις δὲ ὡσαύτως παρετηρεῖτο εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν τοῖς ἐπανορθωτικοῖς οἴκοις κρατουμένων νεαρῶν ἐγκληματιῶν. Ἐκ πασῶν τῶν κατακτήσεων τούτων τῶν γενουμένων ἐν δικαστήματι τριάκοντα ἑτῶν, ἐπ' ἀγαθῶ τῶν τε κρατουμένων καὶ τῶν ἐλευθερωθέντων, ὡς καὶ τῶν παντὸς εἶδους ἀθλίων, ὀλίγα περιήλθον εἰς γνῶσιν τῶν ἐν τῷ Συνόδῳ ξένων ἀντιπροσώπων. Ὁ Baker παρίστατο χωρὶς νὰ λαμβάνῃ θέσιν ἐν ταῖς πρώταις σειραῖς, ἀλλ' ἀρκούμενος μόνον νὰ λέγῃ, καλῶς! καλῶς! Οὐδέποτε ἐδέχτο τὰ συγχαρητήρια τῶν ὀλίγων ξένων, ὅσοι ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ δὲν ἦτο παρ' αὐτῷ κακῶς ἐννοουμένη μετριοφροσύνη. Μίαν μόνον ἀξίαν ἀνεγνώριζεν ἐκεῖνος ἐν ἑαυτῷ. Κατέχευε, δόξα τῷ Θεῷ, ἔλεγε, τὴν ὑπομονὴν ἐκείνων ἧτις παρὰ ταῖς γυναῖξί συνήθως ἀποκαλεῖται ἀγγελικὴ, ἐγὼ ὅμως δύναμαι νὰ ὀνομάσω ὄνειον, διότι οὐδεμίαν ἔχω εὐφύαν. Μὲ αὐτὴν δὲ τὴν ὄνειον ὑπομονὴν κατώρθωσα νὰ δημιουργήσω ἔργον ἀξίον ἀπομιμήσεως.

Κατώρθωσα νὰ με ἀκούσωσιν ὁμιλοῦντα περὶ κλεπτῶν, ἀλητῶν, πεφυλακισμένων καὶ πτωχῶν, ὧν οὐδεὶς εὐχαρίστως ἀκοῦει μνημονεύ-

μένων. Οὐδὲ στιγμὴν εἰρήνης ἐπέτρεψα εἰς τοὺς ἀδιαφόρους. Διὰ τῶν τριάκοντα μεγάλων τῆς πρωτευούσης ἑφημερίδων κατώρθωσα νὰ δημοσιευθῶσι διακόσιαι πενήκοντα μικρὰ πραγματεῖά μου. Μόνον μετὰ δεκαεξαετῆς ἀγῶνας κατώρθωσα νὰ συγκροτηθῶσι συναλεύσεις, ἀντικείμενον ἔχουσαι τὴν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν πρόνοιαν, ἧτις ἐγκαταλείθησα εἰς τὴν τοπικὴν διοίκησιν, μεγίστην εἶχεν ἀνάγκην διευθύνσεως. Τὴν ἀξίαν δὲ ὅλων τούτων τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ ἀπέδιδεν εἰς τὴν ὄνειον αὐτοῦ ὑπομονὴν, ὡς ἐχαρακτήριζεν αὐτήν.

Ὁ γαιοκτήμων δι' αὐτῆς τῆς ὄνειου ὑπομονῆς εἶχε καταστῆ τέλειος ἐν τῇ πρωτευούσῃ ξενάρχῳ. Εἶχέ τι νέον πάντοτε νὰ ἐπιδείξῃ ἡμῖν, ὅπως συμπληρώσῃ τὰ μετὰ τῶν συνεδριάσεων τοῦ Συμβουλίου μικρὰ διαλείμματα. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ καὶ ὁ πρωτότοκος υἱὸς του τὸν εἶχον συνοδεύσει εἰς Λονδίον, καὶ συναμερίζοντο μετ' αὐτοῦ τὰς τε μικρὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ἐνοχλήσεις τῆς Συνελεύσεως.

Ὅτε ἐπλησίαζε τὸ τέλος συνώδευσα τὸν Baker εἰς τὸν περίπατον αὐτοῦ, καὶ τὸν ἠρώτησα τί ἐφρόνει περὶ τῆς συνόδου. Ὅτι ἀνέλθε θυμασίαν ἐπιχείρησιν! μοι ἔλεγε. Ἡ ἐλάττωσις τῶν πειρασμῶν, ἐπ' ὧν καθημερινῶς παρκαλοῦμεν τὸν Κύριον νὰ κρατῇ ἡμᾶς ἀπομακρυσμένους, ἐλάττωσις τῶν πειρασμῶν, εἰς ἅπαντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον! Σκέπτεται ποτε ἡ κοινωνία ποσάκις αὐτὴ αὐτὴ παρήσχειν ἀφορμὴν πειρασμοῦ πρὸς τοὺς πρὸ τοῦ δικαστηρίου ἀγομένους;

Κατ' ἐμὲ ὅ,τι ὡς πρῶτον ἔργον ἔπρεπε ν' ἀποφασίσωμεν, ἦτο τί πρέπει νὰ κάμῃ ἡ κοινωνία τὰ διεσθαρμένα ταῦτα σοιχεῖά της πρὸ καὶ μετὰ τὴν φυλάκισιν. Ἀπέναντι τούτου πᾶν ὅ,τι γίνεται διαρκούσης τῆς φυλακίσεως εἶναι δευτεροῦτον.

Πολλάκις συλλογιζομικὴ ὅτι ἡδυνάμεθα ν' ἀνακαλύψωμεν τι τελειότερον τῶν φυλακῶν. Ἐξηγοῦμαι ἀπλούστερον, ἀφηγοῦμενος ὑμῖν τὸ ἐξ ἧς ἀνέκδοτον·

Ὁ Ναύαρχος Yelverton εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ νέον ἀξιοματικὸν εὐφύεστατον, καὶ ἀγαπῶντα τὸ ἐπάγγελμά του. Ὁ νέος οὗτος εἶχεν ἐνώπιον αὐτοῦ λαμπρὸν μέλλον. Κατὰ δυστυχίαν ὅμως αὐτοῦ ὑπέπεσεν εἰς σπουδαῖον παρὰπτωμα, σχέσιν ἔγον πρὸς τὴν ὑπερσίαν του· ὁ Ναύαρχος τὸν προσεκάλεσε καὶ τὸν ἐπέπληξε μετὰ ἡπίου αὐστηρότητος, συνεπέρανε δὲ λέγων· λυπούμαι, ἀλλ' ἀπολέσατε τὴν ἐμπιστοσύνην μου.

Ὁ νέος, ὅστις μόλις ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυα, ἀπεκρίθη· Ναύαρχε, αἰσθάνομαι ὅτι ἔχετε δίκαιον, καὶ ὅ,τι δύναμαι νὰ σὰς εἶπω, εἶναι μόνον ὅτι ἐὰν ἐπιθυμῆτε ζητῶ ἀμέσως τὴν παραίτησίν μου. Ἀλλὰ, Κύριε, ὑπέλαβον ὁ Ναύαρ-

χος, δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ζητήσῃτε τὴν παραίτησιν ὑμῶν, θέλω ν' ἀνακτήσῃτε τὴν ἐμπιστοσύνην μου.

Ἴσως ἐξογκῶν τὴν ἀξίαν τῆς ἀποφάσεως ταύτης, νομίζω ὅμως ὅτι αὕτη δεικνύει τὸ μέσον δι' οὗ δυνάμεθα νὰ μηδενίσωμεν τὸ τωρινὸν ἡμῶν σύστημα, τὸ σύστημα δηλονότι τοῦ ἀφαίρειν τὴν ἐλευθερίαν, τὸ τοσοῦτον ἄθλιον ἄμα καὶ δαπανηρὸν. Λέγομεν εἰς τὸν κατάδικον, ἀποδίδοντες αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν, ὅτι ἀπέτισε τὴν ποινὴν του. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, διότι πλείστοι αὐτῶν ἀρχίζουσι νὰ τιμωρῶνται ἐξεργόμενοι τῶν φυλακῶν. Ὅπουδῆποτε παρουσιασθῶσι, μετὰ δικαίας δυσπιστίας γίνονται δεκτοί. Ἐν τῇ φυλακῇ δὲν ἠδύναντο ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς κοινωνίας. Προτιμώτερον νὰ ἐλέγομεν μὲν εἰλικρινῶς πρὸς τὸν ἐγκληματίαν, τὸν ἐκ τῆς φυλακῆς ἐξεργόμενον, ὅτι ὀφείλει ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐδεικνύαμεν αὐτῷ συνάμα τὸ μέσον.

Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος χαίρετε! Ἐντὸς μιᾶς ὥρας ὀφείλω νὰ εἶμαι εἰς τὸν σταθμὸν!

Μετέβην παρὰ τῇ συζύγῳ αὐτοῦ, ὅπως τὴν ἀποχαιρέτησω. Ὑπελείπετο ἐν ἔτι τέταρτον τῆς ὥρας. Τῇ ἐζήτησα νέα περὶ τῆς Hardwick Court. Μόλις εὐρίσκωμεν πρόσωπα κατάλληλα ἵνα ὑπερετήσωσιν εἰς τὸ ἐπανορθωτικὸν ἡμῶν σχολεῖον, μοι εἶπεν. Ὁ μεγαλείτερος υἱὸς μου, ὅστις ἐσπούδαζεν ἐν Oxford, ὅτε ἐπισκέφθητε ἡμᾶς ἐν τῇ ἐξοχῇ, ἐνυμφεύθη, καὶ κατοικεῖ ἐπαυλίν τινα, δύο μίλλια ἀπέχουσαν τῆς ἡμετέρας· ἐλπίζω ὅτι θὰ ὁμοιάσῃ τὸν πατέρα του.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρέστημεν μάρτυρες πολλῶν μεταβολῶν. Πολλὰ κτήματα ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν ἐξεποιήθησαν ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν, καὶ περιήλθον εἰς χεῖρας ἐκεῖνων ὅσοι διὰ τῆς βιομηχανίας ἀπέκτησαν κολοσιαιὰς περιουσίας. Ἐνεκα τοῦ νέου τούτου κόσμου, εἰσῆχθησαν καὶ ἐν τῇ ἐξοχῇ τὰ νέα ἔθιμα τοῦ Λονδίνου. Ἡ τράπεζα ἡμῶν δὲν εἶναι οἷα πρὸ δέκα ἐτῶν! Ἐτοιμάζομεν τὴν τράπεζαν ἐπὶ τὸ βρωσικώτερον, μολονότι τὰ πολιτικὰ ἡμῶν συμφέροντα ἀντίκεινται ἀπολύτως πρὸς τὰ τῆς Ρωσσίας. Οἱ πλήρεις παροψίδων δίσκοι καὶ αἱ φιάλαι μέλανος οἴνου δὲν φαίνονται πλέον ἐπὶ τῆς τραπέζης ταύτης, τούναντιον καλύπτουσιν ἤδη αὐτὴν τὰ ἐπιδόρπια καὶ τὰ ἄνθη. Ἐνδεχόμενον ἡ εὐδωδία τῶν ἀνθῶν νὰ ἀποβῇ πρὸς τὴν ὑγείαν ὡρελιμωτέρῳ τοῦ οἴνου.

Ὁ σύζυγός μου ὀσμῆραί μοι φαίνεται νεώτερος. Τὸ παρελθὸν φθινόπωρον παρέτεινε τὴν κινήθειν ἐπὶ δέκα ἡμέρας, ὑπὲρ τὸ σῆθητες. Ἐν μόνον πράγμα τὸν θοροῦει, φοβεῖται μήπως ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ Βουλὴ ψηφίσωσι νόμον, δι' οὗ νὰ συγκεντρωθῇ ἡ διοίκησις ὅλων τῶν σωφρονιστικῶν φυλακῶν εἰς χεῖρας μισθωτῶν ὑπαλ-

λήλων, οὕτω δὲ ἐκλείψῃ ἀπ' αὐτοῦ ὁ κόπος τῆς ἐπαγρυπνήσεως.

A. M^s.

ΠΕΡΙ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΑΒΑΤΟΥ¹

Μέλλων νὰ ὁμιλήσω περὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου, δὲν προτίθεμαι νὰ ἀναλύσω καὶ ἀναίρεσω τὸ περὶ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου σύγγραμμα τοῦ κ. Κλέωνα Ῥαγκαβῆ, τὸ ὁποῖον τοσοῦτον ἤγειρε θόρυβον. Τοιαύτην ἐργασίαν ἐθεώρησα ἀηδῆ, διότι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σύγγραμμα κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν δὲν εἶναι σοβαρὰ τις ἐργασία καὶ σπουδαία ἱστορικὴ μελέτη περὶ τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου προσώπου, ἀλλὰ μάλλον λίβελλος κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, τὴν ὁποίαν ὁ κ. Ῥαγκαβῆς φαίνεται παντάπασιν μὴ ἐννοήσας, διότι μηδὲν εἰς τὴν οὐσίαν καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῆς εἰσδύσας, νομίζει αὐτὴν συνισαμένην εἰς ἐποουσιώδεις τινὰς ἐν αὐτῇ ἀπαντώσας ἰδέας, καὶ συνάμα συγχέει οὐκ ὀλίγως Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην. Πῶς νὰ συζητήσῃ τις πρὸς ἄνδρα, ἀποφαινόμενον, ὅτι ὁ θεῖος Ἰδρυτὴς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι Ἀγαθάγγελός τις² καὶ τὸ Κοράνιον ἀνώτερον τοῦ Εὐαγγελίου,³ τοῦ Εὐαγγελίου ἐκείνου, περὶ τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας τοῦ ὁποίου εἰς Ῥενὰν ὠμολόγησεν, ὅτι εἶναι «ἡ ὑψίστη δημιουργία ἢ προελθοῦσα ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ὁ κάλλιστος κώδιξ τοῦ τελειοτάτου βίου, οἴου ἀνώτερον οὐδεὶς ἠθικολόγος ἠδυνήθη ποτὲ νὰ διατυπώσῃ»⁴ Θέλω μάλλον ὁμιλήσει περὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου, ὅπως ἀπλῶς, ἀνὰ χεῖρας κοκτῶν τὴν δαῖδα τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης, ἐκτυλιζῶ ἐνώπιον ὑμῶν τὸν βίον αὐτοῦ, περὶ οὗ, ἀφοῦ ὅπωςδὴποτε ἐγένετο κατ' αὐτὰς τοσοῦτος λόγος, πολλοὶ ἴσως θὰ ἔχωσι περιέργειαν νὰ γνωρίζωσι τίς ἦτο καὶ τί ἐπραξεν. Ἐμμέσως δὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ μελέτη ἡμῶν αὕτη καὶ ὡς ἀπάντησις πρὸς τὸν κ. Κλέωνα Ῥαγκαβῆν, διότι ἐὰν ἐκ τῆς ἀπαθούς ἱστορικῆς ἐρεῦνης περὶ τῶν κατὰ τὸν Ἰουλιανὸν ἐξαχθῇ, ὅτι ἡ ἐπιχειρήσις αὐτοῦ τοῦ νὰ κωλύσῃ τὸν μικρὸν πρὸ αὐτοῦ ἀρξάμενον θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ τὸ κράτος τῆς ἀρχαίας ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ πλείστου μέρους τῶν κατοίκων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἥδη ἀποθανούσης ἐθνικῆς θρησκείας, ὑπῆρξε καὶ καθ' ἑαυτὴν παράλογος καὶ πολιτικῶς ἀσύνητος καὶ ματαίαι, καὶ ἀποδειχθῇ, ὅτι οὕτω κρίνουσι τὸν Ἰουλιανὸν οἱ κράτιστοι τῶν νεωτέρων χρόνων ἱστορικοὶ, ἄνδρες, οἷος ὁ Γίββων π.χ., ἀνατρέπονται ἄρδην διὰ τῆς ἐτυμολογίας ταύτης τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης πᾶσαι αἱ ἀντίθετοι ἀποφάνσεις τοῦ ἡμετέρου νεαροῦ ἀπίστου.

1. Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ Φιλολογικῇ Συλλόγῃ Παρισίων τῇ 30 δεκεμβρίου 1877.

2. Κ. Ῥαγκαβῆ Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης, σελ. 505.

3. Αὐτόθι, 512.

4. Vie de Jésus, σελ. 35, ἐκδ. 5'.

Ἐν τῶν περιεργότερων μερῶν τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ πάλη μεταξὺ τῆς χριστιανικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς θρησκείας ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία τὸ πρῶτον ὡς ἰουδαϊκὴ ἄνευ πολλῶν ἀξιώσεων αἴρσεις παρὰ τῶν Ῥωμαίων θεωρηθεῖσα, ἀφίνεται ἐλευθέρῃ ἐπ' ὀλίγον καὶ ἐξαπλοῦται· ἀλλὰ μόλις ἐννοήθη παρ' αὐτῶν ὁ ἀληθὴς αὐτῆς χαρακτήρ, ὅτι ἤρχετο, πλήρης θάρρους, τὸ ὁποῖον ἐμπνέει ἡ ἀλήθεια κατὰ τοῦ ψεύδους, ὡς ἡ μόνη λογικὴ καὶ ἀληθὴς θρησκεία, ὡς ἡ λατρεία τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, μετὰ τῆς τάσεως νὰ κατανικήσῃ μὲν τὰς πεπαλαιωμένας εἰδωλολατρικὰς θρησκείας, τὰς θεοποιησάσας τὴν κτίσιν, ἀντικαθισταμένη δὲ ἀντ' αὐτῶν νὰ γενικευθῇ εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον, ἤρχισαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας τῆς ὑπὸ τοῦ κράτους προστατευομένης νὰ καταδιώκωσιν αὐτὴν εἴτε δι' ἐξεγέρσεων τῶν ὄχλων κατ' αὐτῆς παρὰ τῶν ἐθνικῶν ἱερέων καὶ σοφιστῶν, εἴτε διὰ τακτικῶν παρ' αὐτῶν τῶν αὐτοκρατόρων σχεδιαζομένων καὶ ὑπὸ τῶν διαφόρων τοῦ κράτους ἀρχῶν διευθυνομένων διωγμῶν. Οἱ διωγμοὶ διαρκοῦσι τρεῖς ὅλους αἰῶνας, διαδέχονται δὲ ἀλλήλους ὁ εἰς φοβερώτερος τοῦ ἄλλου· ποταμοὶ μαρτυρικῶν αἱμάτων χύνονται· ἀλλ' εἰς μάτην πάντα ταῦτα· τὰ θάρρος τῶν χριστιανῶν εἶναι ἄκαμπτον· οἱ διωγμοὶ ἀναδικνύουσι λαμπροτέρην τὴν ἀρετὴν αὐτῶν καὶ ἐλκύουσι πρὸς αὐτοὺς τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν δικτῶν τῶν ὁ δὲ ζῆλος αὐτῶν πρὸς διάδοσιν τῆς ἀληθείας αὐξάνει ἀναλόγως τῶν προσκομμάτων, ἅτινα ἔθετον κατ' αὐτῆς· οὕτω δὲ ἡ καταδιωκομένη θρησκεία, ἀντὶ νὰ περιστέλληται, ἐξαπλοῦται ὁσημέραι περισσότερον, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κατοίκων τοῦ ἀπεράντου Ῥωμαϊκοῦ κράτους, τοῦ περιλαμβάνοντος τότε ἅπασαν σχεδὸν τὴν Εὐρώπην καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, ἦτο ἥδη χριστιανικόν! Ὁ χριστιανισμὸς διὰ τῶν καθαρῶν περὶ Θεοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς ἀληθειῶν του καὶ διὰ τῶν ἀρετῶν, αἷς ἔδειξαν τότε οἱ ὀπαδοὶ του ἐν τῷ μέσῳ τῶν πανταχόθεν θλίψεων, ἤρχισε νὰ κερδίξῃ οὐ μόνον τοὺς σοφωτέρους καὶ ἰσχυροτέρους ἐν τῇ τότε κοινωνίᾳ ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν αὐτοκρατόρων τινὰς. Ἦδη ὁ Ἀλέξανδρος Σευήρος (222—235) ἐτίμα τὸν θεμελιωτὴν τῆς νέας θρησκείας, κατατάσσων αὐτὸν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν παρ' αὐτοῦ τιμωμένων ἡρώων, ὁ δὲ Φίλιππος ὁ Ἀραψ (249) τοσοῦτον κύνθει τοὺς χριστιανούς, ὥστε ἐπιστεύετο ὅτι ἐν τῷ κρυπτῷ ἦτο χριστιανὸς καὶ ὅτι ἐν καιρῷ νυκτὸς κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα μετέσχε κρυφίως ἐν Νικομηδείᾳ τῆς εὐχαριστίας. Ἐτι εὐνοώτεροι τοῖς χριστιανοῖς φαίνεται μετὰ ταῦτα ὁ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου πατὴρ Κωνσταντῖος ὁ Χλωρός, ὅστις ὡς Καῖσαρ ἐν Γαλλίᾳ παρεῖχεν

εἰρήνην τοῖς χριστιανοῖς ἐν ᾧ χρόνῳ (303) οἱ συνάρχοντες αὐτοῦ Διοκλητιανὸς, Μαξιμιανὸς καὶ Γαλέριος ἐμάχιντο μάλιστα ἐν τῇ ἀνατολῇ κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ Κωνσταντῖος ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἐκλεκτικούς ἐκείνους ἐθνικούς, οἵτινες ἐκ πάντων τῶν θρησκευμάτων καὶ φιλοσοφημάτων ἐξέλεγον τὸ αὐτοῖς ἀληθές καὶ ὀρθὸν δοκοῦν καὶ εἰς ἴδιον σύστημα συνηρολόγουν. Ἄλλ' ἐκεῖνος, ὃν εἶχε προορίσει ἡ Θεοῦ Πρόνοια, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς τὸ ὄργανον, δι' οὗ ἡ ἀληθὴς θρησκεία ἐμελλεν ὀριστικῶς νὰ θριαμβεύσῃ ἐν τῷ κόσμῳ, εἶναι Κωνσταντῖνος ὁ μέγας, ὅστις ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας ἀφοσιωθείς εἰς τὸ νέον θρησκεῖμα, οὐ μόνον τῷ 313 μετὰ τοῦ συνάρχοντος αὐτοῦ Δικινίου παρέσχε διὰ τοῦ περιφύμου διατάγματος τοῦ ἔτους τούτου εἰρήνην τῇ ἀπὸ τριῶν αἰώνων καταδιωκομένη ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ καὶ ὅτε τῷ 323 ἐγένετο μονοκράτωρ, ἀνύψωσε τὸν χριστιανισμόν εἰς ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει, πλείστα αὐτῇ παρασχὼν προνόμια. Ἐκτοτε ὁ θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ ἐξήσφαλισθῆ' μέγα πλῆθος ἐθνικῶν ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα αὐτοῦ· οἱ ναοὶ τῶν εἰδώλων ἤρχισαν νὰ ἐρημοῦνται· ἡ δὲ ἐθνικὴ θρησκεία καὶ ἐσωτερικῶς ἡττηθεῖσα διὰ τῆς ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἐξωτερικῶς διὰ τῆς ἐκχριστιανίσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς αυτοκρατορίας, ἤρχισε ταχέϊ τῷ βήματι νὰ καταπίπτῃ, ἂν καὶ, καὶ τοῦτο λέγομεν πρὸς τιμὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντῖνου, ἀπαξίωσεν οὗτος νὰ μεταχειρισθῇ τὴν βίαν κατὰ τῶν ἐθνικῶν, ἦν οὗτοι εἶχον μεταχειρισθῆ κατὰ τῶν χριστιανῶν. Οἱ υἱοὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντῖνου καὶ ἰδίως ὁ βίαιος Κωνσταντῖος, ἀφ' οὔτου μάλιστα ἀπέβη μονοκράτωρ, παρὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πατρὸς των, ἐζήτησαν βιαίως νὰ ἐξαλείψωσι τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν, ἀπαγορεύοντες διὰ νόμων τὰς ἐθνικὰς θυσίας καὶ ἐπιβάλλοντες θάνατον κατὰ τῶν θυόντων. Τότε δὲ ἐν πολλαῖς χώραις ἐκλείσθησαν ἢ κατεστράφησαν ἢ εἰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας μετεβλήθησαν πολλοὶ ἐθνικοὶ ναοὶ. Οὕτως οἱ ἐθνικοὶ ἐπὶ Κωνσταντῖνου ἐτέλουν περίπου ἐν ἧ καταθλιπτικῇ θέσει ἦσαν οἱ χριστιανοὶ ἐπὶ τῶν διωκτῶν των αυτοκρατόρων. Ἄλλ' ἐνῷ τὸ μαρτυρικὸν αἷμα ἔδωκε νέαν ζωὴν τῇ ἐκκλησίᾳ, οἱ διωγμοὶ δὲν ἤγειραν ἐκ τῆς πτώσεως τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν. Ἡ πτώσις αὐτῆς ἦτο τέλειος θάνατος, οὐδεμίαν πλέον παρέχων ἐλπίδα. Μόνον ἐν Ῥώμῃ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Νικομηδείᾳ καὶ ταῖς μεγάλαις ἐν γένει πόλεσιν ὑπῆρχον ἐπιφανεῖς τινες οἰκογένειαι, αἵτινες ἵνα τηρήσωσι τὰς οἰκογενειακὰς των παραδόσεις, ἐνέμενον εἰς τὸ ἀρχαῖον θρησκεῖμα, καὶ τινες σοφοὶ ἢ μᾶλλον σοφισταί, οἵτινες μὴ δυνάμενοι ἐκ προκαταλήψεως νὰ ἐννοήσωσι, πῶς ἐκ τῆς Ἰουδαίας ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ τι σοφόν, καὶ μὴ ἀξιούντες ὡς ἐκ τούτου ἐμβριθεῖς σπου-

δῆς τὸν χριστιανισμόν, ἠγνόνουν τὴν ἀληθῆ οὐσίαν του, καὶ ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς μίγμα τι ἐκ τῶν διαφορωτάτων δεισιδαιμονιῶν, τούναντιον δὲ ἦσαν προσκεκολλημένοι εἰς τὴν ἐθνικὴν λατρείαν, ὡς συνδεδεμένην μετὰ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας, πρὸς ἣν ἔτρεπον τελείαν ἀφοσίωσιν. Ἐκ τῶν δύο τούτων τάξεων κυρίας καὶ τῶν ἀμαθῶν χωρικῶν ἀπετελεῖτο τότε ἡ ἐθνικὴ μερίς ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κράτει, ἧτις ἀπὸ τοῦ Κωνσταντῖνου, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ Κωνσταντῖου ἐβλεπεν ἑαυτὴν ὀσημέραι μειουμένην καὶ ἐν τελείῳ ἀπελιστικῇ θέσει τελοῦσαν. Μόνος εἰς νέος αυτοκράτωρ κατὰ τοῦ νικηφόρου χριστιανισμοῦ κηρυττόμενος ἠδύνατό πως νὰ ἀναπτέρωσῃ πάλιν τὰς ἐλπίδας τῆς μερίδος ταύτης. Καὶ τοιοῦτος πράγματι παρουσιάζεται ὁ τὸν Κωνσταντῖνον διαδεξάμενος Ἰουλιανὸς, ὁ διὰ τὴν παράβασιν τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ τὴν ἀπ' αὐτῆς ἀποστασίαν παραβάτης καὶ ἀποστάτης κληθεῖς, εἰς οὗ τὸν βίον μεταβῶμεν νῦν.

Ὁ Ἰουλιανὸς ἦτο υἱὸς Κωνσταντῖνου, τοῦ ἀδελφοῦ Κωνσταντῖνου τοῦ μεγάλου. Ὅτε ὁ βίαιος Κωνσταντῖνος, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντῖνου, ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἵνα ἀσφαλισθῇ ἐν τῷ θρόνῳ του, διέταξε νὰ φονεύσωσι πάντας τοὺς συγγενεῖς του τῷ 337 μ. Χ. Ὁ οἶκος τοῦ Κωνσταντῖου κατεστράφη τότε ἐξ ὀλοκλήρου, μόνον δὲ υἱοὶ τοῦ ὀξεατῆς Ἰουλιανὸς καὶ ὁ ὀλίγῳ πρεσβύτερος Γάλλος, διὰ τὴν μικρὰν των ἡλικίαν ἀνεπίφοβοι νομισθέντες, παρωράθησαν ὑπὸ τῶν φονεῶν καὶ ἐσώθησαν. Ὁ Ἰουλιανὸς ἐπὶ βραχὺν χρόνον κατέφυγε τότε πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἀρεθούσης Μάρκον, μετὰ δὲ ταῦτα ἔζη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐν τοῖς κτήμασι τῆς ἡδῆ πρὸ πολλοῦ ἀποθανούσης μητρὸς των ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ ὡς παιδαγωγοῦ αὐτῷ ὀρισθέντος Μαρδονίου, ἀρχαίου πεπειραμένου δούλου, ὅστις ἔδωκεν αὐτῷ μετρίαν τιμὰν καὶ ἀτελῆ ἀνατροφὴν. Δι' αὐτοῦ ἐδιδάχθη τὸ πρῶτον τὸν Ὅμηρον. Μετὰ ταῦτα ἀπὸ τοῦ δεκάτου μέχρι τοῦ δεκάτου τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἐπεσκέφθη ὁ Ἰουλιανὸς τὰς σχολὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἀπέδειξεν ἔκτοτε πολλὴν ζήλον πρὸς τὰς σπουδὰς. Ἀκούων τὴν φήμην τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει διδάσκοντος ῥήτορος Διβανίου, ἤθελε νὰ ἀκροασθῇ καὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος, ὅστις καὶ ἕνεκα θρησκευτικῶν πεποιθήσεων ἀπεστρέφετο τοὺς ἐθνικούς, καὶ ἕνεκα πολιτικῶν λόγων ὑπόπτως ἔγων πρὸς τὸν Ἰουλιανόν, δὲν ἤθελε νὰ βλέπῃ σχητιζόμενον αὐτὸν πρὸς τὴν ἐθνικὴν μερίδα, δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ τοῦτο. Ἄλλ' ὅ, τι ἐφοβείτο ὁ Κωνσταντῖνος, συνέβη καὶ ἐναντίον τῆς θελήσεώς του. Ὁ Νικοκλῆς, ὁ δοθεὶς τῷ Ἰουλιανῷ διδάσκαλος τῆς ἀρχαίας φιλολογίας, ἦτο ἀνὴρ μόνον ὑπὸ τὸ πρόσχημα χριστιανός, πράγματι δὲ ἐθνικός, εἰ-

δήμων δὲ ἀκριβέστατος τοῦ Ὀμήρου ὢν,¹ εἰς-
γαγεν αὐτὸν εἰς τὸν τότε συνήθη τρόπον τοῦ ἐ-
ξηγεῖν τὸν μέγαν ποιητὴν, καθ' ὃν ὑπὸ τοῦ
λαμπροῦς μύθου αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ νοηθῆ τις βα-
ρυτάτας δὴθεν φιλοσοφικὰς ἀληθείας. Ἐν δὲ
τῇ ῥητορικῇ εἶχε διδάσκαλον τὸν ῥήτορα Ἐ-
κκλόβιον. Ὁ εὐφυὴς Ἰουλιανὸς ἐποίει τηλικαύ-
τας προάδους ἐν ταῖς σπουδαῖς του, ὥστε ἡ κοινὴ
περιέργεια ἤρχισε νὰ στρέφεται πρὸς αὐτόν. Τοῦτο
ἤρκεσε νὰ ἀυξήσῃ τὰς ὑποψίας τοῦ αὐτοκράτορος,
ὅστις ἐφοβείτο πολὺ μὴπως οἱ νέοι ἀνεψιοὶ του κερ-
δίσωσι τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ. Ἴνα κατασχῆσαι λοι-
πὸν αὐτοῦς ἀβλαβεῖς, διέταξε νὰ μεταβῶσι καὶ
διατριβῶσι τοῦ λοιποῦ ὡς ἐν ἐξορίᾳ εἰς τὸ ἐν Καπ-
παδοκίᾳ φρούριον Μάκελλον. Ἐνταῦθα μένοντες
ἐπετηροῦντο αὐστηρῶς, ἡ δὲ ἐκπαίδευσίς των ἐ-
σκόπει νὰ παρασκευάσῃ αὐτοὺς πρὸς τὸ κληρικὸν
στάδιον, εἰς ὃ διὰ τὸ ἀσφαλέστερον εἶχεν αὐ-
τοὺς προορίσει ὁ θεὸς των. Ὁ Ἰουλιανὸς μάλι-
στα προὔχειρίσθη ἐκεῖ καὶ εἰς ἀναγνώστην, ὅ-
περ ἔργον ὑπεχρέου αὐτὸν νὰ ἀσχολῆται πλειό-
τερον περὶ τὴν μελέτην τῆς ἁγίας Γραφῆς. Ἐν-
ταῦθεν ἐξηγεῖται ἡ μεγάλη παρ' αὐτῷ γνώσις
τῆς Γραφῆς, τοῦλάχιστον τοῦ γράμματος αὐτῆς,
διότι εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῆς οὐδόλως ἠδυνήθη νὰ
εἰσδύσῃ, οὐδὲ ὠδηγήθη εἰς τοῦτο παρά τινος.
Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἐπεβάλλετο τρόπον τινὰ
αὐτοῖς διὰ τῆς βίας. Καὶ αὐτὰ τὰ παίγνια των
ἔπρεπε νὰ ἔχωσι θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Οὕτω
παίζοντες καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλώμενοι, ἔ-
κτισαν οἱ δύο ἀδελφοὶ ναίσκον τινὰ εἰς τιμὴν
τοῦ μάρτυρος Μάμαντος. Ἡ τοιαύτη θεοδικασμένη
ἀνατροφή μόνον ἐπὶ τὸν βραδύνουν Γάλλον ἠ-
δύνατο νὰ ἐξασκήσῃ ἐπιρροήν τινα· παρὰ τῷ
εὐφυστέρῳ δὲ καὶ ἀνεξαρτησίαν πνεύματος πο-
θοῦντι Ἰουλιανῷ ἔσχεν ἀντίθετον ἀποτέλεσμα.
ἤρχισε νὰ συλλαμβάνῃ ἀπέχθειαν πρὸς τὸν
ἐπιβαλλόμενον αὐτῷ χριστιανισμόν· ἐτέρωθεν
δὲ τὸ μῖσος, τὸ ὅποιον δικαίως ἔτρεφε πρὸς τὸν
Κωνσταντίνον, τὸν φονέα τοῦ πατρὸς, τῶν ἀδελ-
φῶν καὶ τῶν συγγενῶν του, ἠδύνατο εὐκόλως
νὰ στραφῆ καὶ κατὰ τῆς θρησκείας ἐκείνης, ἣν
αὐτὸς ἤθελε δι' ὅλων τῶν βαιῶν μέσων νὰ ἐ-
πιβάλλῃ τοῖς πᾶσι. Προσθέσατε εἰς ταῦτα τὴν
ὑπόκρισιν παρὰ πολλοῖς τῶν τότε χριστιανῶν,
οἵτινες εἶχον ἀσπασθῆ τὸ νέον θρησκευμα ὡς ὑπὸ
τῆς πολιτείας προστατευόμενον μόνον ἐκ συμ-
φέροντος, τὸν φανατισμὸν τοῦ ὄχλου τὸν πολ-
λαχοῦ διεχθέντα ἐν τῇ καταστροφῇ τῶν ἀρχαίων
ἐθνικῶν ναῶν, πολλῶν ἀριστοτεχνημάτων ὄντων
τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας, τὰς διαιρέσεις τῶν
χριστιανῶν ἕνεκα τῶν ἀρειανικῶν καὶ ἄλλων ἐ-
ρίδων, καὶ τὰ εἰς ὕψιστον βαθμὸν ἐξημμένα
πάθη μεταξὺ τῶν ἀνωτάτων τῆς ἐκκλησίας λει-
τουργῶν, τῶν ἐπισκόπων, καὶ θὰ ἐννοήσητε πῶς

1. Λιβαν. παρανετ. πρὸς Ἰουλ. Vol. I, σελ. 459. «Εἰ-
δὼς εἴπερ τις τῆς Ὀμήρου γνώμης τὰ ἀπόρητα».

παρενόησεν ὁ Ἰουλιανὸς τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα
τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ πῶς ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ
ἐγεννήθη ἀποστροφή τις πρὸς τὴν θρησκείαν
ταύτην. Οἱ αὐτοὶ δὲ λόγοι, οἵτινες ἀπεμάκρυν-
ον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ, ὤθουν αὐτόν
πρὸς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν, τὴν ὑπὸ τοῦ Κων-
σταντίου πολεμουμένην, τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν
ὁποίαν εἶχεν ἐμπνευσθῆ ἤδη καὶ διὰ τῆς σπου-
δῆς τοῦ Ὀμήρου καὶ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας·
διότι ὅσον ἐμποδίζετο αὐτῷ ἡ σπουδὴ αὕτη, το-
σοῦτον ζωηροτέρα ἐγεννᾶτο ἐν αὐτῷ ἡ ἀγάπη
πρὸς αὐτήν, καθότι ἡ πρὸς τι ἀπαγορεύσεις χρη-
σιμεύει συνήθως ὡς δέλεαρ πρὸς τὸ ἀπαγορευό-
μενον. Ἐνῶ ὁ Κωνσταντίνος ἐφρόνει, ὅτι ὁ Ἰου-
λιανὸς ἠσχολεῖτο εἰς θρησκευτικὰς μελέτας, οὗ-
τος ποριζόμενος κρυφίως χειρόγραφα ἐλληνῶν
ποιητῶν καὶ πεζογράφων, εἰς τὴν μελέτην τού-
των ἀφιέρου τὸν πλειότερον χρόνον. Οὕτως ἐξη-
γείται τὸ πῶς ὁ ὡς χριστιανὸς ἀνατραφεὶς Ἰου-
λιανὸς ἀπέβη ἀνεπαισθήτως καὶ κατὰ μικρὸν
ἐχθρὸς τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἀπέκλιεν εἰς τὴν
ἐθνικὴν θρησκείαν. Οὕτως ἐννοοῦσι τὴν ἐν τῷ
Ἰουλιανῷ ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν πάντες οἱ ἱ-
στορικοὶ. Ὁ Γίββων,¹ ὅστις μὴ συμπαθῶν παν-
τάπασι πρὸς τοὺς χριστιανούς τῶν χρόνων ἐ-
κείνων, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς μεροληπι-
κῶς ἐξιστορῶν τὰ κατὰ τὸν Ἰουλιανὸν πρὸς τὸ
συμφέρον τῶν χριστιανῶν, λέγει περὶ τούτου τὰ
ἐξῆς· «ὁ γλυκὺς καὶ ἠπιος χαρακτῆρ τοῦ Ἰου-
λιανοῦ συνῆδε μὲν πρὸς τὰ παραγγέλματα τοῦ
Εὐαγγελίου, τὸ δὲ χριστιανικὸν θεολογικὸν σύ-
στημα, τὸ ὅποιον ἐξήγει τὴν μυστηριώδη οὐσίαν
τῆς θεότητος, καὶ ἤγειρε διὰ τὸ μέλλον ἄπειρον
ἄποψιν ἀοράτων κόσμων, ἠδύνατο νὰ ἱκανο-
ποιήσῃ τὴν περιέργειαν τοῦ πνεύματός του, ἀλλὰ
τὸ ἀνεξάρτητον πνεῦμά του δυσκόλως ἤθελε νὰ
ὑπαχθῆ εἰς τὴν παθητικὴν ὑπακοήν, ἣν ἀπῆτουν
ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας οἱ φίλαρχοι λειτουρ-
γοὶ τῆς ἐκκλησίας, οἵτινες ἀνύψουν εἰς νόμους
τῆς ἐκκλησίας τὰς προσωπικὰς τῶν γνώμας· ἡ-
πεῖλουν δὲ εἰς τοὺς ἀντιπάλους των αἰωνίους ποι-
νάς, καὶ ὑπαγορεύοντες αὐτῷ τὸ τί εἶχε τὴν ἀ-
δειαν νὰ σκέπτηται, νὰ λέγῃ καὶ νὰ πράττῃ, καὶ
διὰ τῆς βίας ἀποκρούοντες τὰς ἀπορίας καὶ κα-
ταπιέζοντες παρ' αὐτῷ μεγάλως τὴν ἐλευθερίαν
τῆς ἐρεύνης, διέθεσαν αὐτόν, ὡς ἦτο ἐπόμενον,
δυσμενῶς κατὰ τοῦ κύρους τῶν ἐκκλησιαστικῶν
ὀδηγῶν του. Ὁ Ἰουλιανὸς ἀνετρέφθη ἐν τῇ μι-
κρῇ Ἀσίᾳ, ἐν τῷ μέσῳ τῶν σακιδάλων τῆς διὰ
τοῦ Ἀρείου ἐγεσθείσης ἐριδος. Αἱ σφοδραὶ συζη-
τήσεις τῶν ἐπισκόπων τῆς ἀνατολῆς, αἱ συχναὶ
μεταβολαὶ τῶν συμβόλων των, καὶ τὰ ταπεινὰ
ἐλατήρια, τὰ ὅποια ἐφαίνοντο ὅτι ἐκίνουν αὐ-
τοὺς, ἐπεισαν ἐπὶ τέλους αὐτόν, ὅτι οὗτοι ἢ δὲν
ἐννόουν ἢ δὲν ἐπίστευον τὴν θρησκείαν, δι' ἣν ἡ-

1. Histoire de la décadence de l'Empire romain. I,
σελ. 518, ἐκδ. γαλλ. τοῦ Buchon 1842.

γωνίζοντο τοσοῦτον ἐμπαθῶς. Ἀντὶ νὰ ἀκραῖ-
ται λοιπὸν προθύμως τὰς ἀποδείξεις ὑπὲρ τοῦ
χριστιανισμοῦ, ἦτις προθυμία δύναται νὰ δώσῃ
εἰς αὐτὰς νέαν βαρύτητα, ἤκουεν αὐτὰς μετὰ
δυσπιστίας. Ταῦτα πάντα ἐνεποίησαν αὐτῷ ἀ-
νυπέροχόν τινα ἀποστροφήν πρὸς τὸν χριστια-
νισμόν.»

Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχεν ἀποβῆ ἐν τῇ καρδίᾳ του
σχεδὸν ἐθνικὸς, ἐν ᾧ φανερῶς φοβούμενος τὸν
Κωνσταντίνον ὑπεκρίνετο τὸν χριστιανὸν, ὅτε
μετὰ ἐξαστῆ ἐξορίαν κατὰ τὸ ἰεῖτος τῆς ἡλι-
κίας του, ἔλαβε τὴν ἀδειαν νὰ ἐπαρῆθη μετὰ
τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς Κωνσταντινούπολιν (τῷ
350 μ.Χ.). Ὁ Κωνσταντίνος ἤρχισε νὰ πείθηται
ὅτι οὐδένα κίνδυνον διέτρεχεν ἀπ' αὐτῶν. Καὶ
εἰς μὲν τὸν Γάλλον, ἀναδειχθέντα παρ' αὐτοῦ
Καίσαρα, ἀνετέθη ἡ διοίκησις μέρους τῆς Ἀσίας,
τῷ δὲ φιλομούσῳ Ἰουλιανῷ ἐπετρέπη νὰ ἐξα-
κολουθήσῃ τὰς σπουδὰς του ἐν Κωνσταντινου-
πόλει. Ἀπηγορεύετο ὅμως αὐτῷ καὶ πάλιν νὰ
ἀκρασθῆ τῶν μαθημάτων τοῦ ἐπιφόβου Λιβα-
νίου. Ὅτε δὲ ὁ Κωνσταντίνος τῷ 351 ἕνεκα τοῦ
πολέμου πρὸς τὸν σφετεριστὴν τῆς ἀρχῆς Μα-
γνέντιον ἠναγκάσθη νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν δύσιν, ἔ-
κρινεν ἐπικίνδυνον νὰ ἀφήσῃ κατὰ τὴν ἀπουσίαν
του εἰς τὴν πρωτεύουσιν τοῦ κράτους τὸν Ἰου-
λιανόν, πρὸς ὃν πᾶσα ὑπόψια ἐντελῶς δὲν εἶχεν
ἐκλίπει, ἐνόσῳ μάλιστα ἔβλεπεν, ὅτι ἕνεκα τῆς
εὐφυΐας του καὶ τῆς παιδείας του εἴκνε πάλιν
τὴν προσοχὴν τῶν πολλῶν πρὸς ἑαυτόν. Παρήγ-
γειλε λοιπὸν αὐτῷ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Νικομηδείαν
τῆς Βιθυνίας, ἀφοῦ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπό-
σχεσιν, ὅτι ἐκεῖσε μεταβαίνων δὲν θέλει ἀκρασθῆ
τῶν μαθημάτων τοῦ αὐτόθι πρὸ μικροῦ ἀποκα-
ταστάτος Λιβανίου. Καὶ κατὰ γράμμα μὲν ἐ-
τήρησε τὸν λόγον του, διότι δὲν μετέβαινεν εἰς
τὰς παραδόσεις του, ἀλλὰ κρυφίως ἐπρομη-
θεύετο τὰ χειρόγραφα τῶν μαθημάτων αὐτοῦ.
Τὰ συγγράμματα ταῦτα τοῦ Λιβανίου, ἂν κρί-
νωμεν ἐκ τῶν λειψάνων αὐτῶν, δὲν εἶχον μὲν
πολλὴν καθ' ἑαυτὰ ἀξίαν, διότι ἦσαν πτωχὰ
ὡς πρὸς τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθήματα, καὶ ὡ-
μοίαζον μᾶλλον πρὸς ῥητορικὰ γυμνάσματα·
ἀλλ' ἡ ψυχὴ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἦτο ἤδη οὕτω προ-
διατεθειμένη καὶ τοσοῦτον ὑπὲρ τοῦ ἐθνισμοῦ
συνεπάθει, ὥστε εὗρισκε τροφὴν εἰς αὐτὰ. Ὁ
Κωνσταντίνος ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του κατώρθου πάν-
τοτε νὰ συμβαίῃ ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἤθελε νὰ
ἀποφύγῃ. Ἐν ὅσῳ ὁ Ἰουλιανὸς ἦτο ἐν Κωνσταν-
τινούπολει, ἦτο δύσκολον αὐτῷ νὰ συνδεθῆ ὑπὸ
τὰ ὄμματα τῶν αὐλικῶν μετὰ τῶν ἐθνικῶν, οἵ-
τινες ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ἦσαν τότε περισταλ-
μένοι καὶ πεφοβημένοι. Ἀλλ' ἐν Νικομηδείᾳ,
ὅπου ἐστάθη, οἱ ἐθνικοὶ ἐνῆργουν τολμηρότε-
ρον, καὶ ἠδύνατο εὐκολώτερον νὰ ἔλθῃ εἰς σχέ-
σεις πρὸς αὐτούς. Καὶ πράγματι ἐνταῦθα συνε-
δέθη στενωῶς ὁ Ἰουλιανὸς μετὰ τῆς ἐθνικῆς με-

ρίδος. Οἱ Πλατωνικοὶ ἐν Περγάμῳ καὶ ἐν Ἐ-
φέσῳ Αἰδέσιος, Χρυσάνθιος, Εὐσέβιος, Μάξιμος
καὶ ἄλλοι, διετήρουν μετὰ τῶν ἐν Νικομηδείᾳ
ἐθνικῶν στενὴν κοινωνίαν καὶ δι' αὐτῶν ἐπενήρ-
γουν ἠσύχως καὶ ἀθορύβως ἐπὶ τοῦ πνεύματος
τοῦ Ἰουλιανοῦ. Οἱ φιλόσοφοι οὗτοι, οἵτινες ἀν-
τετίθεντο κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς θρησκείας
ξένης τῷ ἀρχαίῳ ἐλληνισμῷ, καὶ νομίζοντες ἀ-
ναποσπάστως ἠνωμένην τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν
φιλολογίαν μετὰ τῆς ἀρχαίας ἐθνικῆς θρησκείας,
ἐξ ὑπερβολικῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πρώτην, ἐ-
πέμενον ὑπερασπίζοντες καὶ τὴν δευτέραν, οὐ
μόνον ἐζήτουν νὰ μεταδώσωσι τῷ Ἰουλιανῷ τὰς
φιλοσοφικὰς καὶ θρησκευτικὰς αὐτῶν δοξασίας,
ἀλλὰ δεικνύοντες αὐτῷ καὶ προφητείας περὶ
μέλλοντος ἐπικειμένου θριάμβου τῶν ἀρχαίων
θεῶν, ἐζήτουν νὰ πείσωσιν, ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ
παρὰ τῶν θεῶν ἐκλελεγμένον ὄργανον πρὸς πραγ-
ματοποίησιν τοῦ θριάμβου τούτου. Ὁ φανατι-
κώτερος πάντων τούτων τῶν σοφιστῶν, ὁ Μά-
ξιμος, ἤλθεν ἐπίτηδες ἀπὸ Ἐφέσου, ἵνα μύση
τὸν Ἰουλιανόν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς τέχνας τῆς
μαγικῆς καὶ μαντικῆς· διότι οἱ λεγόμενοι οὗ-
τοι φιλόσοφοι δὲν ἀπηξίουσαν νὰ μεταχειρίζονται
καὶ μαγικὰς τέχνας. Ὁ Μάξιμος συνδεθεὶς
στενωῶς μετὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὠδήγησεν αὐτόν
εἰς τὴν Ἰωνίαν, ὅπου αἱ ἐκεῖ ἱεροσφάνται ἐμύη-
σαν αὐτόν εἰς τὰ ἑαυτῶν μυστήρια. Ὁ Ἰουλι-
ανὸς ἠσπάσθη τελείως τὰς ἰδέας τῶν σοφῶν
τούτων.

Ἴσως πολλοὶ θὰ νομίζωσιν, ὅτι οἱ νεοπλα-
τωνικοὶ οὗτοι φιλόσοφοι, ὡς ἀληθεῖς σοφοί, ἠ-
σπάζοντο φιλοσοφικὴν τινα θρησκείαν, τὴν φυ-
σικὴν καλουμένην, τὴν συνισταμένην εἰς τὰς
μεγάλας θρησκευτικὰς ἀληθείας τοῦ ἐνός Θεοῦ,
τῆς προνοίας, τῆς πνευματικότητος τῆς ψυχῆς
καὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς, καὶ ὅτι ὡς οἱ ἀρ-
χαῖοι σοφοὶ Ἀναξαγόρας, Σωκράτης, Πλάτων,
Ἀριστοτέλης ἀντετάσσοντο εἰς τὴν πολυθεϊαν
καὶ εἰδωλολατρείαν. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ· κατήν-
τησαν μὲν καὶ οἱ νεοπλατωνικοὶ οὗτοι κατ' ἀρ-
χὰς ὡς ὁμοίαν τινα περὶ Θεοῦ ἰδέαν τῇ τοῦ
χριστιανισμοῦ, καὶ ἐπεχείρησαν ἐπὶ τὸ λογικώ-
τερον νὰ ἐρμηνεύσωσι τοὺς μύθους τῆς εἰδωλο-
λατρείας· ἀλλὰ πρῶτον αἱ ἐρμηνεῖαι αὐταὶ ἐπ'
ἄπειρον αὐτογνωμόμως τροπολογούμεναι, οὐδὲν
δριστικὸν καὶ σπουδαῖον σύστημα ἠδύνατο νὰ
δημιουργήσωσιν· ἔπειτα περιέπεσαν οἱ νεοπλατω-
νικοὶ οὗτοι καὶ εἰς ἕτερον φοβερὸν λαβύρινθον·
διότι ἠθέλησαν μετὰ τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν
των νὰ συνδέσωσι καὶ συνδιαλλάξωσι τὸ ἀρχαῖον
θρησκευμα μεθ' ὅλων τῶν μύθων του, καὶ νὰ
συνδυάσωσι τὴν ἰδέαν τοῦ ἐνός Θεοῦ μετὰ τῆς
ὑπάρχουσας πολλῶν κατωτέρων θεῶν καὶ δαιμό-
νων, ὅπως ἐδίδασκεν ἡ εἰδωλολατρεία, καὶ τὴν
πνευματικὴν λατρείαν μετὰ τῆς ποικίλης μα-
γείας καὶ γοητείας τῶν ἐθνικῶν θρησκευμάτων.

Μεταχειριζόμενοι δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπιτηδεύειν καὶ ἀναιδῶς τὰ παρακλειόμενα μυστήρια τοῦ ἀρχαίου θρησκευόμενου, ἰδίως ἐν Ἐφέσῳ καὶ Ἐλευσίνῃ, ἤξίου, ὅτι ἠδύνατο νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ ἀπόρρητα τοῦ μέλλοντος, νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θέλησίν των εἰς τοὺς κατωτέρους δαίμονας, νὰ ἔρχονται εἰς κοινωνίαν μετὰ τῶν οὐρανίων θεῶν, καὶ ἀπκλάσσοντες τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου τῶν ὑλικῶν αὐτῆς δεσμῶν, νὰ φέρωσιν αὐτὴν εἰς ἄμεσον πρὸς αὐτὸ τὸ ὑπέρτατον θεῖον πνεῦμα σχέσιν. Τοιαύτη ἀλλόκοτος σύγχυσις φιλοσοφίας, μυθολογίας καὶ θαυματοποιίας ἔλαβε χώραν ἐν ταῖς κερκαλαῖς τῶν φιλοσόφων τούτων. Ἐνῶ ἄρ' ἐνὸς ὁμολογοῦν τὴν ὑπαρξίν ὑπερτάτου τινὸς ὄντος, τελειοτάτου, ἀοράτου, ἀκαταλήπτου εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ἄρ' ἑτέρου κατήντων νὰ προσβέβωσιν, ὅτι τὸ ὑπέρτατον τοῦτο ὄν παρήγαγε πολλοὺς ὑποδεσπότερους θεοὺς, τὸν Ἄρην, τὴν Ἀφροδίτην καὶ τοὺς λοιποὺς γνωστοὺς ἀρχαίους θεοὺς, νὰ πιστεύωσιν δὲ, ὅτι εἰς τοὺς θεοὺς τούτους ἐπέτρεψε τὸ ὑπέρτατον ἐκεῖνο ὄν τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ ἐπιγείου ἡμῶν κόσμου ἐπίστευον, ἄλλαις λέξεσιν, ὅτι αἱ δημωδέστεραι τῶν ἐθνικῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν ἠδύνατο σπουδαίως νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς τὴν φιλοσοφικώτεραν περὶ Θεοῦ ἀντίληψιν.¹ Τὸ μάλιστα καὶ γελοῖον τοιοῦτου ἐπιχειρήματος τῶν νεοπλατωνικῶν, τοῦ συνδυασμοῦ δηλ. τῆς φιλοσοφίας μετὰ τῆς ἀρχαίας εἰδωλολατρίας, καταφάνεται ἰδίως ἐν τῇ βεδαισμένη ἐξηγήσει τῶν μύθων ταύτης, ἐκ τῶν ἀτοπωτάτων καὶ ἀκολαστοτάτων τῶν ὁποίων πολλάκις ἐξήτουν νὰ ἐξαγάγῃ ὑψηλὴν τινὰ φιλοσοφικὴν ἢ ἠθικὴν διδασκαλίαν. Οὕτως ἐξήτουν ἐκ τοῦ μανικῶς ἔρωτος τῆς Κυβέλης πρὸς τὸν Ἄττυν, ἐκ τῆς γυμνότητος τῆς πανδήμου Ἀφροδίτης καὶ ἐκ τῶν ἐρώτων τοῦ Διὸς νὰ πορίζονται ἠθικὰς διδασκαλίας!² Καὶ ὅμως τοσοῦτον εἶχε διαφθαρῆ ἡ κρίσις τοῦ ἄλλως εὐφυοῦς Ἰουλιανῶν διὰ τῶν σοφιστῶν τῶν χρόνων τούτων, ὥστε νὰ εὐρίσκη τὸ ἄθλιον τοῦτο συμπλήρωμα τῶν ἀντιφατικωτάτων διδασκαλιῶν καὶ τῶν ἀτοπωτάτων διηγημάτων λογικώτερον, ὑψηλότερον καὶ ἠθικώτερον τῆς διδασκαλίας τῆς ἀγίας Γραφῆς, τῆς διδασκαλίας τῆς Πικλίας Διαθήκης, ἢ αἱ θεμελιωδέσταται ἀρχαί εἶναι αἱ ὑψηλαὶ ἐκεῖναι θρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀλήθειαι τοῦ δεκαλόγου, αἱ ἐπιτάσσουσαι τὴν λατρείαν πρὸς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ διαγράφουσαι ὡς ὑψιστονκαθῆκον τὴν δικαιοσύνην πρὸς τὸν πλησίον, τὸ οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις καὶ τὰ λοιπὰ ἠθικώτατα περὶ γέλυματ' ἀνὰ εὐρίσκη τὸ ἔλαειν ἐκεῖνο συμπλήρωμα λογικώτερον, ὑψηλότερον καὶ ἠθικώτερον τοῦ Εὐαγγ-

γελίου, οὐτινος ἡ οὐσία εἶναι ἡ ἀπὸ καρδίας καθρωτάτη ἀγάπη πρὸς τὸν Θεόν, τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, ἡ ἀριλοκερδὴς φιλαδελφία, τὸ «μὴ γνώτω ἡ ἀριστερὰ σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου,» τὸ «ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς, καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεάζόντων καὶ διωκόντων ὑμᾶς,» καὶ «ἔσεσθε τέλειοι, ὡς περὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν!» Βεβαίως ὁ Πλάτων, ὅστις καταδικάζεν ὡς γνωστὸν τοσοῦτον τὴν ἐθνικὴν μυθολογίαν, καὶ τοσοῦτον ἀφιλόσοφον εὕρισκε τὴν εἰδωλολατρείαν, ὥστε ἐν τῇ Πολιτείᾳ του³ ὁρίζει, ὅτι οἱ νέοι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναγινώσκωσι τοὺς μυθολόγους, ἵνα μὴ διαφθείρηται ἡ περὶ Θεοῦ δοξασία των καὶ ἐν γένει ἡ διάνοιά των, δὲν ἤθελεν ἀναγνωρίσει ὡς μνηστῆρας τοὺς νεοπλατωνικοὺς τοῦτο ὡς τοὺς κατακρίνοντες τὴν ἀληθῆς φιλοσοφικωτάτην θρησκείαν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ζητοῦντας νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν.⁴

Οὕτως ἐκπαιδευόμενος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε παραδοθῆ ἐντελῶς εἰς τὸν ἐθνισμὸν, καὶ ἂν καὶ ἔκρυπτε πάντοτε τὰς ἀληθεῖς πεποιθήσεις του, ἐκτοτε ἤρξατο νὰ διαδίδηται ἡ φήμη, ὅτι ἀπέκλινεν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν. Διὰ τοῦτο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Γάλλος ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ καταστήσῃ αὐτὸν προσεκτικὸν εἰς τοῦτο. Τῷ 354 ἐρίφθη ὁ Γάλλος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἕνεκα κακῆς διαχειρίσεως τῆς ἐξουσίας καὶ ἐτιμωρήθη διὰ θανάτου. Τότε δὲ καὶ ὁ Ἰουλιανὸς, ἐνοχὸς θεωρηθεὶς, ἀπήχη δέσμιος εἰς τὴν αυτοκρατορικὴν αὐλὴν ἐν Μεδιολάνῳ, ἵνα ἀνακριθῆ, ἀλλ' ὁ μέγας κίνδυνος, ὃν διέτρεξε, ταχέως ἀπεσοβήθη διὰ τῆς μεσιτείας τῆς αυτοκρατορίας Εὐσεβίας, ἣτις ἠγάπα τὸν Ἰουλιανὸν μάλιστα, ἀπροσδοκῆτως καὶ παραδόξως θεωρηθεὶς ἀνεπίφοβος, ἔλαβε τὴν ἀδειαν τὰ διατρέψῃ ὡς ἐν ἐξορίᾳ ἐν Ἀθήναις, καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ αὐτόθι τὰς σπουδὰς του. Καλλιτέραν ἐξορίαν δὲν ἐπόθει ὁ Ἰουλιανός. Ἐν Ἀθήναις εὗρεν ὅ,τι ἐζήτει· διότι ἡ πόλις αὕτη ἦτο καὶ τότε ἐστία τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἐν τῶν τελευταίων καταφυγίῳ τῆς καταδιωκομένης εἰδωλολατρίας. Τοσαύτη ἦτο ἡ ἐπι σοφία φήμη τῶν Ἀθηναίων καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους, ὥστε, καθὼς λέγει ὁ εὐφυὴς Συνέσιος,⁵ ἤρκει μόνον νὰ μετέδωκεν τις εἰς αὐτὴν καὶ νὰ εἶχεν ἴδει μόνον τὴν Ἀκροπόλιν καὶ τὸ Δούκειον καὶ τὴν ἐν ἡ Ζήνων ἐπιλοσόφει Ποικίλην διὰ νὰ θεωρῆ ἑαυτὸν «ὡς ἡμίθεον ἐν ἡμίονοις» καὶ νὰ ἀπαιτῆ παρὰ τῶν ἄλλων νὰ «προσκυνῶσιν αὐτόν». Δὲν πρέπει ὅμως νὰ νομίσῃ τις, ὅτι κατὰ τοὺς αἰῶνας ἐκεῖνους εὐρίσκοντο ἐν Ἀθήναις καὶ ἐδίδα-

1. Πολιτ. Β'.

2. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης θεώρει ἐπιβλαβεῖς διὰ τὴν νεότητά τὰς ἀκόσμους λατρείας τῶν ἐθνικῶν θεῶν (Πολιτ. Γ', 8).

3. Ἰκτις. 54.

σκον νέοι Πλάτωνες καὶ Ἀριστοτέλεις ἐκοσμεῖτο μὲν ἡ ἐνταῦθα σχολὴ ἐνίοτε ὑπὸ ὀπωσθήποτε σπουδαίων σοφῶν, οἷος ὁ Λογγίνος κατὰ τὸν Γ' καὶ ὁ Πρόκλος κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ἀλλ' ἐν γένει ἡ ἀληθῆς ἀκμὴ εἶχεν ἐκλίπει πρὸ πολλοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ μικρόνοες σοφισταί, ἀσθενεῖς ἐπίγονοι τῶν γιγάντων ἐκείνων τῆς φιλοσοφίας, κατεῖχον τὴν θέσιν αὐτῶν. Δὲν ἐδιδάσκοντο ἐν αὐτῇ ἡ ἀληθῆς φιλοσοφία καὶ ῥητορικὴ, ἀλλ' ἐπεκράτει ἄγονός τις σοφιστικὴ τέχνη. Κατὰ τὰς μαρτυρίας καὶ αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν Εὐναπίου καὶ Λιβανίου ἡ ἐκεῖ ἐκπαίδευσις εἶχε καταντήσῃ ταπεινὴ τις λογομαχία, ἣς τὰ κύρια ἐλατήρια ἦσαν ἀπληστὸς χρηματολογία τῶν διδασκόντων καὶ κωμικοτραγικαὶ τῶν διδασκομένων ἐριδες, καθὼς παρατηρεῖ ὁ ἡμέτερος ἱστορικὸς Παιπαρηγόπουλος.¹ Ἡ σοβαρὰ φιλοσοφία εἶχεν ἐκπέσει εἰς ταπεινὴν τινὰ ἐπανάληψιν ἢ παράλογον ἐρμηνείαν ἢ διαστροφὴν τῶν ἀρχαίων φιλοσοφικῶν δογμάτων. Οἱ τότε σοφισταί οὐ μόνον ἐπηγγέλλοντο, ὅτι περὶ παντός ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ῥητορεύωσιν, ἀλλ' ὅτι καὶ περὶ πᾶσαν τέχνην ἦσαν ἐμπειρότατοι. Κατήντησαν δὲ νὰ θεωρῶσιν εὐγλωττίαν τὴν φλυαρίαν, καὶ ὁ πολυλογώτατος νὰ νομίζεται καὶ ὁ ῥητορικώτατος. Οὐδὲν ἄλλως παράδοξον ἄρκ, ἂν ὁ ῥήτωρ Πολέμων ἤθελε τρεῖς ὀλοκλήρους ἡμέρας ἵνα ὀμιλήσῃ περὶ τινος θέματος, ὁ δὲ ἐν Σμύρνῃ ῥήτωρ Οὐάρος, ἀνὴρ πλουσιώτατος, εἶχε τὴν ματαιότητα νὰ ὑποχρεῖτο τοὺς δανειζομένους παρ' αὐτοῦ χρήματα νὰ ἀκούωσι τὰς ῥητορικὰς αὐτοῦ μελέτας. Ἐν τούτοις ὁ ἡμέτερος Ἰουλιανὸς ἐθαύμαζε τοιοῦτους ῥήτορας καὶ σοφιστὰς, ἡ δὲ ἐν Ἀθήναις διατριβὴ του ἐστερέωσεν αὐτὸν ἐτι μᾶλλον εἰς τὰς θρησκευτικὰς πλάνας του. Ἐνταῦθα ἐμυῖθη τότε καὶ εἰς τὰ Ἐλευσίνα μυστήρια καὶ ἐγνώρισε καὶ τὰς βαθυτέρας θρησκευτικὰς ἰδέας τῶν ἐθνικῶν. Καὶ οἱ μὲν ἐθνικοὶ ἐθαύμαζον αὐτὸν καὶ περιεποιούντο, ὡς εἰκός, ἀλλ' οἱ ὀλίγοι χριστιανοὶ οἱ σπουδάζοντες μετ' αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις, (ἔτυχον τότε ἐνταῦθα χάριν τῶν φιλοσοφικῶν τῶν σπουδῶν οἱ ἐκ Καππαδοκίας φίλοι Βασίλειος καὶ Γρηγόριος, οἵτινες ἔμελλον μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀναδειχθῶσιν ἐκ τῶν μεγίστων φωστήρων τῆς Ἐκκλησίας), ᾤκτειρον τὰς πλάνας τοῦ νεανίου, καὶ προσηθάνοντο τοὺς ἐξ αὐτοῦ δυναμένους νὰ προσέλθωσι διὰ τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν κινδύνους.²

Μετὰ ἐξ μηνῶν διατριβῆν ἐν Ἀθήναις πρὸς μεγίστην αὐτοῦ λύπην ἐκλήθη ὁ Ἰουλιανὸς καὶ πάλιν εἰς Μεδιόλανα, καὶ ἐνῶ ὑπόπτει νεοὺς κινδύνους καὶ νέας σκευωρίας τῶν ἐχθρῶν του, ὁ Κωνσταντῖος, δούς αὐτῷ τὴν ἀδελφὴν του Ἐλένην ὡς σύζυγον,³ ἀνηγόρευσε

1. Β', 635.

2. Γρηγορ. Ναζ. Β' στήλιτ. κατὰ Ἰουλιανὸν.

3. Ἦτις μετ' ὀλίγον ἀπέθανε.

αὐτὸν, πειθόμενος εἰς τὰς παρακλήσεις τῆς Εὐσεβίας, ἣτις δὲν ἐλησμόνει αὐτὸν, Καίσαρα, καὶ ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν διοίκησιν τῆς Γαλλίας, Ἰσπανίας καὶ Βρετανίας. Εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἠναγκάσθη ὁ Κωνσταντῖος καὶ διότι, ἐνῶ τὸ κράτος προσεβάλλετο ἐξ ἀνατολῶν παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Σαπῶρ, ἡ Γαλλία ἐληοῦτο συχνάκις ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἐκβάρων Γερμανῶν, ὥστε δὲν ἠδύνατο μόνος νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν ἄμυναν τοῦ κράτους. Παραλείπομεν ἐνταῦθα τὴν λεπτομερῆ ἀφήγησιν τῶν ἔργων τοῦ νέου Καίσαρος κατὰ τὴν ἐξαετῆ διαχείρησιν τῆς ἐξουσίας ἐν Γαλλίᾳ. Τοῦτο δὲ μόνον παρατηροῦμεν, ὅτι, ἀναπτύχας μεγάλα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ προτερήματα, ὑπερέβαλλε πᾶσας τὰς δυσχερείας, ἐμπατίωσε πᾶσας τὰς μηχανορραφίας καὶ βραδουργίας τῶν ψευδῶν φίλων καὶ πονηρῶν ἀυλικῶν, ἐπανήγαγε τὴν ἡσυχίαν ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ὠδήγησε τοὺς νικηφόρους στρατοὺς του μέχρι τῆς καρδίας τῆς Ἀλλεμανίας. Ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ἰκνότης τοῦ ἀνδρός, ἃς τότε ἀνέδειξε, νεώτατος ἔτι ὢν τὴν ἡλικίαν, ἐγείρουσι τὴν ἐκπλήξιν. Τότε ἐφάνη ὁποῖος καὶ ὡς αὐτοκράτωρ θὰ ἀνεδεικνύετο ὁ Ἰουλιανός, ἂν ἡ οἰκτρά ἐκεῖνη περὶ τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας πλάνη του δὲν παρώθει αὐτὸν εἰς πράξεις ἀσυνέτους καὶ ἀδίκους, αἵτινες θὰ παρεσκευάζον φοβεροὺς κλονισμοὺς εἰς τὸ κράτος του, ἐὰν μὴ ἐπῆρχετο ταχέως ὁ θάνατός του. Ὁ Καίσαρ ἐν Γαλλίᾳ τὴν ἡμέραν ἀφίερον ὁ Ἰουλιανὸς εἰς τὰ ἔργα τῆς διοικήσεως ἢ τὰ πολεμικὰ μικρὸν μέρος τῆς νυκτός εἰς τὸν ὕπνον καὶ τὸ ἐπίλοιπον αὐτῆς εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ ποιητῶν καὶ ῥητόρων. Ταχέως δὲ εἴλυσε τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ καὶ ἀπέβη τὸ εἶδωλον τῶν στρατιωτῶν, οὗς ἀπὸ νίκης ὠδήγει εἰς νίκην. Ἡ πρὸς αὐτὸν προσκύλλησις πάντων καὶ αὐτῶν τῶν χριστιανῶν ἐν τῇ δύσει ἦτο γενικὴ τοσοῦτω μᾶλλον, καθ' ὅσον αἱ θρησκευτικαὶ καὶ μαγικαὶ αὐτοῦ φαντασιοκοπία ἔμενον τῷ κόσμῳ ἄγνωστοι, διότι πάντοτε ὑπέτρεφεν αὐτὰς ἐν τῷ κρυπτῷ, μόνον τοῖς πιστοτάτοις ἀποκαλύπτων αὐτάς. Ἀλλ' ὅσον ἡ φήμη του ὑψοῦτο, τοσοῦτω ζωηρότερα ἠγείρετο ἡ ζήλοτυπία τοῦ αυτοκράτορος ἐναντίον του. Τῷ 360 ἦλθεν εἰς αὐτὸν ἡ διαταγὴ νὰ ἀποστείλῃ τὸ μεγαλύτερον καὶ κάλλιστον μέρος τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν ἀνατολὴν ὡς δῆθεν ἀναγκαῖον ἐν τῷ πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμῳ. Ὁ ἀληθῆς σκοπὸς τοῦ Κωνσταντίου ἦτο νὰ ἐξασθενίσῃ τὸν Ἰουλιανόν, ἵνα παρασκευάσῃ εὐκολον τὴν πτώσιν του. Γενικὴ κατακραυγὴ ἠγέρθη τότε ἐν τῷ στρατῷ, καὶ ὅτε αἱ πρὸς τὸν αυτοκράτορα παραστάσεις τοῦ Ἰουλιανοῦ οὐδένα ἀπέφεραν καρπὸν, ἐστασίασαν οἱ στρατιῶται, καὶ ἀνεκήρυξαν ἐν Χριστοῖς τὸν Ἰουλιανὸν αυτοκράτορα. Ἡ μετριοπάθεια καὶ ἡ δικαιοσύνη, λέγει ὁ

γερμανός ιστορικός Σλόσσερ, ¹ ως ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ εἰδείξεν ὁ Ἰουλιανός, εἶναι ἀξιοθαύμαστοι. Ἡ ἀρχὴ δὲν ἐφυσίωσε τὴν ἀνδρᾶ οὐδεις δὲ κατεδιώχθη ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὴν προτέρην πρὸς τὸν Κωνσταντῖον προσκόλλησιν οὐδεμίαν ἐν γένει τῶν συνήθων κατὰ τὰς τοιαύτας περιστάσεις βιαιοπραγιῶν διέπραξε. » Ματαίως ἐζήτησεν ὁ Ἰουλιανός νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὸν θεῖόν του, προτείνων νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς συνάρχων. Ὁ Κωνσταντῖος ἀπαιτῶν τελείαν ὑπακοήν, ἐπήρξατο μετ' ὀλίγον κατ' αὐτοῦ μετὰ τοῦ στρατοῦ του. Ἡ σύγκρουσις ἦτο ἀφρευκτος. Κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 361 ἐκίνησε καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ στρατοῦ του πρὸς τὴν ἀνατολήν, καὶ χωρὶς νὰ εὕρῃ οὐδαμοῦ ἀντίστασιν, προέβη μέχρι Ἀθηνῶν. Ἐνθ' ὁ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔκρυπτε τοσοῦτον τὴν πρὸς τὸν ἐθνισμὸν κλίσιν του (τῇ 9 Ἰανουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἶχε τελέσει ἐν Μεδιολάνοις μετὰ τῶν αὐτόθι χριστιανῶν τὴν εορτὴν τῶν ἐπιφανίων), ἤρχισε νῦν φανερώς νὰ κηρύττεται ὑπὲρ τῆς εἰδωλολατρίας, διέταξε πάλιν νὰ ἀνοίξωσι τοὺς ναοὺς τῶν ἐθνικῶν θεῶν καὶ προσεκάλεσε πάντας νὰ ἀκολουθήσωσι τὸ παράδειγμα τοῦ καὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν. Πρὸς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς πόλεις γράφων, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, πρὸς τοὺς Κορινθίους καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, διεξήγει τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ νὰ ἀνορθώσῃ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν, καὶ ἐπεκαλεῖτο τὴν συνδρομὴν αὐτῶν. Ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρχον τότε ἔτι πολυάριθμοι οἱ ἐθνικοὶ, οἵτινες ὑπὸ τὴν κυραρχίαν τοῦ Κωνσταντῖου εἶχον πάθει πολλά. ² Προθύμως λοιπὸν ἠσπάσθησαν τὴν πρόσκλησιν τοῦ Ἰουλιανοῦ.

¹ Ἐστια τὸ τέλος.

A. ΔΙΟΜΗΝΗΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ.

ΟΙ ΣΚΥΛΟΙ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Τοὺς σκύλους τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὐδεις τῶν περιηγητῶν λησμονεῖ, διότι ἀποτελοῦσι τῶν ἰδίων γένος, καὶ κρῖμα ὅτι δὲν τοὺς ἐγνώριζεν ὁ Βυρβάν, ἵνα προσδιορίσῃ καὶ πρὸς περιγραφὴν τοῦ κῆτους αὐτῶν ἰδιαιτέρον ἄρθρον. Τὸν σκύλον ὁ Μουσουλμάνος τὸν θεωρεῖ ὡς ἀκάθαρτον ζῶον διὰ τοῦτο καὶ οὐδέποτε τὸν δέγγεται εἰς τὸν οἶκόν του, οὔτε τὸν πλησιάζει. Οὐχ ἤττον ὁμοίως, ὡς φιλόανθρωπον καὶ ὠφέλιμον ζῶον, τὸν τρέφει, τὸν περιθάλπει, καὶ βλέπει ἐξωθεν τῶν μεγάλων οἰκῶν πινάκια ἐπιτάφιας, ὅπου ρίπτονται τὰ ἀχρηστά ἀποφάγια πρὸς τροφήν τῶν σκύλων, καὶ στεγάσματα ὑπὸ τὰ ὁποῖα γεννῶσι καὶ ἀνατρέφουσι τὰ μικρὰ τῶν αἰθληκαί. Τοιοῦτοτρόπως δὲ περιεπόμενα τὰ ζῶα ταῦτα, πολλαπλασιάζονται κατὰ χιλιάδας, τὰς

1. Weltgeschichte IV, 482.

2. Ἐν τῇ Ἀκρωνική, ἰδίως ἐν Μαίνη, ἰσώζοντο εἰδωλολάτραι μέχρι τοῦ 18 αἰῶνος. Πορφυρογ. πρὸς τὸν ἴδιον μὲν Ἰωάννην, σελ. 50.

ὁποίας ἀναριθμῶσι τινες εἰς πενήκοντα, καὶ εἶνε οἱ φύλακες καὶ καθαρῆσαι ἐνταῦθα τῆς πόλεως, καὶ ἰδίως τῶν Τουρκικῶν συνοικιῶν, τὰς ὁποίας ἐξ αἰτίας αὐτῶν δὲν εἶν' ἀκίνδυνον νὰ διωδεύσῃ τις, καὶ μάλιστα νύκτα καὶ με ἐνδύματα εὐρωπαϊκά.

Τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει σκύλων τὸ γένος εἶνε παντοῦ τὸ αὐτὸ, μανδρόσκυλοι με ῥύγχος καὶ ὠτα ἀλώπεκος καὶ πυκνὸν μαλλίον. Δὲν ἀνήκουσι δὲ εἰς κἀνένα, ἀλλ' εἰς μόνην τὴν γειτονίαν, ὅπου ἐφθασε καθεὶς τῶν νὰ γεννηθῇ. Τὸ δικαίωμα ὁμοίως τῆς ἰδιοκτησίας ταύτης εἶνε παρ' αὐτοῖς ἀπαραράπτου, καὶ ἀλλήλων ὡ εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἤθελε τὸ παραγνωρίσῃ καὶ κάμη ἐν βῆμα μόνον ὑπὲρ τὰ ὄρια του! διότι ὅλον τῆς προσβληθείσης γειτονίας τὸ σκυλολόγιον χύνεται ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ κατὰ τοῦ ἐγκληματίου, καὶ τὸν ξεσχίζει, ἐὰν δὲν προφθάσῃ νὰ μακρυνθῇ.

Νομίζω ὁμοίως ὅτι τὰ ζῶα ταῦτα, ἰερά τῆς Ἐκκλησίας, ἦσαν καὶ ἐπὶ Βυζαντιῶν εἰς πλῆθος ἐν τῷ αἴματι, καὶ εἰς τὰς ὠρυγὰς αὐτῶν ἐμεινεν ὀφειλέτης ἡ πόλις, σωθεῖσα ἐκ τῆς τοῦ Φιλίππου χειρὸς, ἐτοίμου ἤδη νὰ εἰσχωρήσῃ δι' ὑπονόμου ἐντὸς αὐτῆς. Δὲν εἶνε λοιπὸν ἀπίθανον νὰ ἔλαθον ἔκτοτε πρὸς ἀνταμοιβὴν τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς ἀσουλίας.

Ὅπως ὁμοίως κεν ἔχη, ἡ πλῆθος αὐτῶν εἶνε ὀχληρὰ, καὶ ἐν καιρῷ ἐπιδημικῆς νόσου πολλὰ ἐπικίνδυνος. Ὅθεν καὶ ἐπὶ Σουλτάν Ἀχμέδ τοῦ Α', συμβάντος μεγίστου θανατικοῦ, οἱ ἰατροὶ, ὅλοι τότε σχεδὸν Ἑβραῖοι, ἐπρότεινον ὅτι ἔπρεπε νὰ ληφθῇ κατ' αὐτῶν μέτρον, ὡς διακινδύνων τὸ μόλυσμα. Διέταξε λοιπὸν ὁ Σουλτάνος νὰ φονευθῶσιν, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐρωτηθῇ ὁ Σέιχ-οὐλ-ισλάμ. ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπήντησεν, ὅτι τὰ ζῶα ἔχουσι ψυχὴν, καὶ ἐπομένως δὲν δύναται τις ἀνεγκλήτως νὰ τὰ φονεύσῃ. Ἀπεφασίσθη τότε νὰ περιορισθῶσιν εἰς τινὰ τῶν παρακειμένων ἐρημονήσων, καὶ ἐκεῖ νὰ τρέφονται ὑπὸ τῶν βυρσοδεψῶν, εἰς τοὺς ὁποίους χρησιμεύουσι τὰ περιττώματά των, καὶ μετεκομίσθησαν χιλιάδες. Τὸ αὐτὸ ἐγένετο καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτάν Μαχμούδ, ὅστις, ἀφ' οὗ ἐκαθάρισε τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς πανώλους τῶν Γενιτσάρων, ἠθέλησε νὰ τὴν ἀπαλλάξῃ καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων τούτων ἀχρεῶν ζῶων τὴν λέπραν. Ἀλλὰ, βυθισθέντος ἐνὸς τῶν μετακομι-

1. Ἡ πολιορκία τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἐγένετο τῷ 337. Ἐπὶ τῆς πολιορκίας δὲ ταύτης, ὑπόνομον διορίζαντος τοῦ Φιλίππου, κατὰ τὸν Στέφανον τὸν Βυζαντινόν, καὶ μέλλοντος ἤδη ἀναδύναϊ ἐντὸς τῆς πόλεως, σκότους ὄντος, ἀνέλαμψεν αἴφνης ἡ σελήνη, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου καὶ οἱ κύβητες, εἰσθανόμενοι τὸν ὑπορτυνόντων, διήγειραν, ὠρνούμενοι δεινῶς, τὴν προσοχὴν τῶν φυλάκων. Ἀποτυχούσης δὲ οὕτω τῆς πράξεως, οἱ Βυζαντινοὶ, ἀποδόντες τὸ θάγμα εἰς τὴν Φωσφόρον θεῶν Ἐκάτην, τὸ τε ἔγαλαμα αὐτῆς ἐν τῷ Βοσπορίῳ λιμένι ἰδρύσαντο, Φωσφόρον αὐτὸν προσονομάσαντες, καὶ σύμβολον τῆς πόλεως αὐτῶν ἔλαβον τὴν ἡμισέληνον.

ζόντων αὐτὰ πλοίων, ἐμποδίσθη ἡ ἐπιχείρησις.

Πολλὰ ἐθρυλλήθησαν καὶ περὶ τῶν κἀττων, ὡς θεραπευομένων παρὰ τοῖς Τούρκοις, καὶ ὁ Λεωγκλάβιος εἶδε, λέγει, πλῆθος αὐτῶν κατωκισμένων ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Γενι-μπαγτσέ, καὶ τρεφομένων, ὑπὸ τῶν Τουρκισῶν μάλιστα, με ἀποφάγια καὶ σηκῶτια. Δὲν ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ τὰ γαλεοτροπεῖα ταῦτα γινώσκων ὅμως ὅτι ὅσω ἀποστρέφεται τὸν σκύλον, ὡς βρωμερὸν, ὁ Τούρκος, τόσω προσοικισοῦται καὶ περιέπει τὸν κἀττον, καὶ διηγούνται ἐκ παραδόσεως (διότι πᾶν ἔθιμον παρ' αὐτοῖς ἔχει καὶ τὸ διήγημά του) ὅτι τόσον ἠγάπα τὸν κἀττον τοῦ ὁ Μωάμεθ, ὅστε, προσκλήθεις ποτε νὰ γνωμοδοτήσῃ περὶ θρησκευτικοῦ τινος ζητήματος, ἐπροτίμησε, πρὶν σηκωθῆ, νὰ κόψῃ τὴν χειρίδα τοῦ ἐπανοφορίου του, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔτυχε νὰ κοιμᾶται τὸ ζῶον τοῦτο, παρὰ νὰ τοῦ ταραξῇ τὴν ἡσυχίαν. Καὶ ἐπὶ πᾶσι νομίζω, ὅτι ἐὰν ἡ ἀποδομένη ἐν Αἰγύπτῳ τὸ πάλας λατρεία εἰς τὸν ἰχθυόμονα ἐδικαιολογοῖτο διὰ τὴν πρὸς τὸν κροκόδειλον ἀντιπάθειάν του, πολὺ δικαιότερα εἶν' ἡ προτίμησις τῶν Τούρκων διὰ τοὺς κἀττους ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου τὸ πλῆθος, τὸ μέγεθος καὶ ἡ κακοήθεια τῶν μυῶν εἶνε ἰστορική.

Ἰδὲν ὀνομάσθη εἰς τὰς μαχαριδιῶν τοῦ λαοῦ

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΔΕΣ

Ἐν ἔτει 1825 ἡ τότε Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐφυλάκισεν ἐν Ἰδρᾷ (ἐν τῇ ἐκεῖ Μονῇ τοῦ Προφήτου Ἡλίου) διαφόρους ὄπλαρχηγούς, ἐν οἷς καὶ τὸν γέρο-Κολοκοτρώνην, ὡς ἀντιπολιτευομένους αὐτήν. Προκειμένου δὲ ἐν Ναυπλίῳ ν' ἀπαχθῇ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὸ πλοῖον, γράφει πρὸς τὸν γραμματεῦς αὐτοῦ Μ. Οἰκονόμου, ζητηθεὶς παρέδωκε τὸ τε ξίφος καὶ εἴ τι ἄλλο ἔφερον ὄπλον, ἀφῆρθη δὲ ἀπ' αὐτοῦ καὶ μαχαριδιὸν τι εὐτελές, οὗ ἔκαμνε χρῆσιν ἐν τῇ λιτῇ καὶ ἀπλοῦ κῆ τραπεζῇ του καὶ δι' οὗ ἔκοπτε συνήθως τὸν ἄρτον του. Διερχόμενος δὲ ἐμπροσθεν μικρομπορικῶν τινος καταστήματος τῆς παραλίας καὶ ἰδὼν ζεμπιλίον πλῆρες ξυλομαχαριδιῶν, ἔκτεθειμένον πρὸς πώλησιν ἀντὶ 2-3 λεπτῶν ἑκάστον, ἐκτείνας τὴν χεῖρα καὶ λαβὼν ἓν, παρεκάλεσε τὸν ἔμπορον νὰ τὸν χρεώσῃ, διότι δὲν εἶχεν ἐπάνω του λεπτὰ ὁπωλὼν τὰ μαχαριδιὰ καὶ ὁ πολὺς ἐπακολουθῶν λαβὸς μετὰ πικρίας ἐμειδίασεν, ἡ δὲ Κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ τῷ ἐπιτρέψῃ νὰ λάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ τὸ μαχαριδιόν. Τὸ συμβᾶν τοῦτο διεδόθη καθ' ὅλην τὴν πόλιν, ἔκτοτε δὲ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῶν μαχαριδιῶν (συγγιγῶν) πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος μετωνομάσθη καὶ φέρει μέχρι σήμερον τὴν ὀνομασίαν «Κολοκοτρώνης.»

Κατὰ τὴν σύστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου ἐνεγράφησαν 50 φοιτηταί. Οὗτοι ἀνῆλ-

1. Σ. Κ. Βασιλειάδης.

θον εἰς 240 ἐν ἔτει 1845, 550 ἐν ἔτει 1855, 1182 ἐν ἔτει 1866 καὶ 1400 ἐν ἔτει 1875.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑΤΑΔΙΚΟΥ

... Ἐσυνείδησα εἰς τὸν κρότον τοῦ ἐκμακτιζόντος ἐνώπιον τῆς φυλακῆς μου σκοποῦ. Ὅταν λείπῃ, προσέχω εἰς τὸν θόρουθον τῶν εἰς τὴν ἐξω θύραν κινουμένων στρατιωτῶν. Ἀλλ' ἐνίοτε εἶναι καὶ στιγμαὶ θαυμάτης ἡσυχίας τότε τὸ πνεῦμά μου τρέχει εἰς τὰς μεμακρυσμένας συνοικίας, διὰ νὰ συναθροίσῃ τὰς συγκεχυμένας φωνὰς τῶν παιζόντων παιδιῶν. Νομίζω ὅτι ἀκούω μητέρα νὰ καλῇ τὸ τέκνον τῆς. Ἐν τῷ μετὰ δὲ κοιμοῦμαι, ὄνειρευόμενος τὴν ἰδικὴν μου... [Ἐφημερί: τῶν Φυλακῶν].

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Ἡ Σενιτεῖα.

«Σ' ἀφίνω γαῖα μανοῦλά μου, σ' ἀφίνω γαῖα πατέρα, ἔχετε γαῖα θερράκια μου καὶ σεις ξαδερφοπούλας, θὰ φύγω, θὰ ξενιτευθῶ, θὰ πάω μακριὰ εἰς τὰ ξένα. Ἐὰν φύγω, μάνε, καὶ θάρῶ καὶ μὴν πολυλυπείσαι. Ἀπὸ τὰ ξένα, ποῦ βρεθῶ, μηνύματα σοῦ στέλνω. Μὲ τὴν ὁρσιὰ τῆς ἀνοιξῆς, τὴν πάχνη τοῦ χειμῶνα, καὶ μετ' ἀστέρια τ' οὐρανοῦ, τὰ ῥόδα τοῦ μαῖου. Ἐὰν νὰ σοῦ στέλνω μάλαμα, θὰ νὰ σοῦ στέλν' ἀσπῆμι, θὰ νὰ σοῦ στέλνω πράγματα, π' οὐδὲ τὰ συλλογίσαι.»
«Παιδί μου πάαινε εἰς τὸ καλὸ κ' ὄλ' οἱ ἅγιοι κοντά σου, καὶ τῆς μανοῦλας σου ἡ εὐχὴ νᾶσαι γὰ φυλακτὸ σου, Νὰ μὴ σὲ πιάνη βάσκαμα καὶ τὸ κακὸ τὸ μάτι. Θυμήσου με παιδάκι μου κ' ἐμὲ καὶ τὰ παιδιὰ μου, Μὴ σὲ πλανέσ' ἡ ξενιτεῖα καὶ μὰς ἀλησημονήσῃ.»
«Κάλλιο μανοῦλά μου γλυκεῖα, κάλλιο νὰ σκάσω πρῶτα, Παρὰ νὰ μὴ σὰς θυμηθῶ εἰς τὸ ἔρημα τὰ ξένα.»
Δάδεκα χρόν' ἀπέρασαν καὶ δεκαπέντε μῆνες, Καράβια δὲν τὸν εἶδαν, ναύταις δὲν τόνε ξέρουν. Πρῶτο φίλ', ναστέναξ, δεύτερο, τὸν πλανάει, Τρίτο φίλ' φαρμακερὸ, τὴ μάν' ἀλησημονάει.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

*. Μὴ φθόνει οὐδεμίαν ἀπόλαυσιν, ἀναλογιζόμενος ὅτι πᾶσαι ἀγοράζονται, αἱ μὲν ἀντὶ χρυσοῦ, αἱ δὲ δι' ἀναιρῶν φροντίδων καὶ ἄλλαι διὰ ταπεινώσεων.

*. Ἡ ὑπόληψις εἶνε τὸ ἄρτυμα μετὰ τὸ ὁποῖον κατατρῶγει τις τὴν ὑπαρξίν του.

*. Ἀργὰ ποῦ φεύγει ὁ καιρὸς, ὅταν περᾷ με λύπαι! (Σταυροπαῖρος).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

... Ὁ Γεώργιος Βούλγαρης, πατὴρ τοῦ ἀρτι ἀποβιώσαντος ἐπιφανοῦς πολίτου Δημητρίου Βούλγαρη, γράφει ἡ «Ἐφημερίς», διορισθεὶς ἐπισήμως βέης ἡ τοπάρχης τῆς Ἰδρας με πλῆρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας, ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν ἡ πατρίς του εἶχεν ἀνάγκην τάξεως, ὅπως σωθῆ ἀπὸ ἐπικειμένου κινδύνου ἐντελοῦς παραλυσίας (1802), ἦλθε συναδευόμενος πρὸς τιμὴν καὶ διὰ μεγάλου στόλου. Ἦλθε νὰ φέρῃ εἰς τὴν πατρίδα του τὴν τάξιν καὶ τὴν εὐθυμερίαν. ἤρχισε δι' ἀμνηστίας πρὸς τὰ παρελθόντα ἀμαρτήματα τῶν ταραξιῶν ἀλλὰ συγχρόνως ἐπέβλεπεν αὐστηρο-

τάτας αστυνομικίας διατάξεις. Οί φρόνιμοι παρεδέχθησαν ταῦτα ὡς ὀρθά καὶ ἀναγκαῖα, οἱ παλλικρατές ὅμως τὰ ἐθεώρουν ἀνεφάρμοστα. Εἰς τούτων, Δημήτριος Μαυροπαίδης καλούμενος, δὲν ἐσωφρονίζετο ἀκόμη οὔτε διὰ συμβουλῶν, οὔτε δι' ἠπίων ποινῶν. Ὁ Γεώργιος Βούλγαρης, ἐν τῷ ἀκάμπτῳ χαρακτῆρί του τότε, τὸν κατεδίκασεν εἰς πεντακοσίας μαστιγώσεις καθ' ἑκάστην ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἢ μέχρι θανάτου. Καθ' ἣν στιγμήν ἐξετελεῖτο τοιαύτη ἀπόφασις ἀκλόνητος, σκοπὸν ἔχουσα τὴν διὰ μιᾶς ἐκρίζωσιν τοῦ κακοῦ ἐκ τῆς νήσου διὰ παραδειγματικῆς τιμωρίας, ἀνηγγέλθη τῷ Βούλγαρη ἢ γέννησις τοῦ πρωτοτόκου αὐτοῦ υἱοῦ, τοῦ Δημητρίου.

Ἡ ποινὴ ἐν τούτοις ἐξετελεῖτο φρικτῆ. Οἱ παριστάμενοι συνεβούλευσαν τὸν Μαυροπαίδην νὰ ζητήσῃ χάριν ἐν ὀνόματι τοῦ τεχθέντος υἱοῦ, ὃ δὲ λαὸς τῆς Ἰδρας ἐστιχοῦργησε τότε τὸ ἐπόμενον δίστιχον :

Ἄδελφέ Καπετὰν Γεώργη
χάρις μου τῆ ζωῆ
νὰ σοῦ πῆ ὁ κόσμος ὅλος
νὰ σοῦ ζήσῃ τὸ παιδί.

Ὁ Βούλγαρης ἐν τούτοις ἔμεινε ἀκάμπτος, ὅπως μὴ κλονισθῆ ἢ ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τῆ πατρίδι ἐπιμονή του διὰ τῶν ἰδικιτέρων παλμῶν τῆς πατρικῆς στοργῆς, τῶν οἰκιακῶν του αἰσθημάτων. Ἐπίσης τὴν καρδίαν του καὶ διέταξε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ποινῆς. Ὁ Μαυροπαίδης ἀπεβίωσε μετ' οὐ πολὺ, αὐτὸς δὲ ὁ Βούλγαρης ἐδάκρυσεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἀπειθοῦς παλλικρατῆ καὶ ἐνεταφίασεν αὐτὸν ἰδίᾳ ἑαυτοῦ δαπάνῃ. Οὐδόλως δὲ διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τοιαύτη ἀστυερὰ ἀπονομή τοῦ δικαίου.

Φρικτὰ εἶνε αἱ δημοσιευόμεναι εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν Ἰνδίας ὑπὸ τῆς πείνης ἀποθνήσκόντων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπὸ τῆς πείνης ἀποθάνόντων ἀπὸ τοῦ Μαζου μέχρι Σεπτεμβρίου 1877 ἀνέρχεται εἰς 320,000 ἐπὶ πληθυσμοῦ 22 ἑκατομμυρίων. Οἱ ἀγρόται δὲ καὶ οἱ ἐργάται ἰδίως πάσχουσιν. Οὗτοι κατὰ μέγαν ὁμάδας μεταβαίνουν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των, σκελετώδεις τὴν ὄψιν, ἐσθεσμένοις ἔχοντες ὑπὸ τῆς ἀδυναμίας τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀδύνατοι εἰς πᾶσαν κίνησιν καὶ ἐργασίαν, περιέρχονται δὲ τὰς ὁδοὺς περιμένοντες ἢ τὸν θάνατον ἢ χεῖρα, ἥτις νὰ τοῖς δώσῃ τροφήν. Συνήθως βλέπει τις σκηνὰς σπαραξικαρδίου· μητέρας κλαιούσας καὶ πλυνωμένας τῆδε κακίῃ καὶ ζητούσας ἐλεημοσύνην χάριν τῶν ψυχορραγούντων τέκνων των!

Ἐσχάτως ἀπεβίωσεν ἐν Λονδίῳ ὁ διακεκριμένος ἰατρὸς James Barry, ἐπὶ μακρὰ ἔτη ὑπηρετήσας ἐν τῷ ἀγγλικῷ στρατῷ, ἐν Ἐπτανήσῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Μεγάλη δ' ὑπῆρξεν ἡ

ἐκπληξίς πάντων, ὅτε μετὰ τὸν θάνατόν του ἐγνώσθη ὅτι ἦτο γυνὴ!

Παράδοξον ἀνάπτυξιν ἔλαβε κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἡ μυθιστορικὴ φιλολογία ἐν Γαλλίᾳ, γράφει ἡ «Ἔρα», προκαλοῦσα πολλὰς τῶν φιλοσοφούντων ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τοῦ μεγάλου τῶν Γάλλων ἔθνους σκέψεις. Παρατηρήθη ὅτι ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ἐν μόνῃ τῇ πόλει τῶν Παρισίων ἐτησίως δημοσιεύονται ὀκτακόσια περίπου πρωτοφανῆ μυθιστορήματα καὶ ἀνατυπούνται ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων περίπου χίλια πεντακόσια, ἐν συνόλῳ δ' ἀνέρχονται τὰ τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν ἀντίτυπα εἰς τρία κατ' ἔτος ἑκατομμύρια. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῶσι τὰ ἐν τῇ λοιπῇ Γαλλίᾳ δημοσιεύμενα καὶ ἀνατυπούμενα μυθιστορήματα. Ὅλοι αἱ τάξεις τῆς γαλλικῆς κοινωνίας τρέφονται ὑπὸ τῆς νοσηρᾶς ταύτης φιλολογίας, ἐξασκούσης σπουδαίαν ἐπὶ τῶν ἡθῶν ἐπιρροήν, διότι παρατηρήθη ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν γαλλικῶν μυθιστορημάτων δὲν εἶνε ἀκριβεῖς τῆς πραγματικότητος περιγραφαί, ἀλλὰ φαντασιοπληξίαι, ἃς πολλοὶ τῶν ἀναγνωστῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἀπομιμοῦνται ἐν τῷ πραγματικῷ βίῳ. Οὕτως ἡ ἔμφυτος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν μίμησιν τάσις εὐρίσκει λίαν ἐπικίνδυνον τροφήν ἐν τοῖς μυθιστορήμασι. Μετὰ πολλῆς δὲ ἀπορίας παρατηρήθη ἐσχάτως ἐν τοῖς ποινικοῖς τῆς Γαλλίας δικαστηρίοις πλήρης ἀπομίμησις ἐγκληματικῶν περιστάσεων ἐν γνωστοῖς μυθιστορήμασι τῆς George Sand, τοῦ Eugénie Sully, τοῦ Gaborieau καὶ ἄλλων. Παρ' ἡμῖν παρατηρεῖται ἀπὸ τινος ὕψους τις εὐτυχῆς τῆς ἀκατασχέτου πρὸς τὰ μυθιστορήματα κλίσεως, ὑφ' ἧς κατεῖχτο πρὸ ὀλίγων ἐτῶν μέγα τῆς ἑλληνικῆς νεότητος μέρος. Αἱ μεταφράσεις γαλλικῶν μυθιστορημάτων εἰσὶ σπανιώτεραι πολὺ ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν μετεφράζετο καὶ εὐχερῶς ἐπωλεῖτο μακρὰ σειρά μυθιστορημάτων τοῦ Dumas καὶ τοῦ Sue.

Ὁ Μολιέρους ἦτο ἀπλοῦς θεατρικὸς ὑποκριτὴς μέχρι τοῦ θανάτου του· τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ θέατρον ἐκκληῖτο Pillustre théâtre, ὃ δὲ θίασος αὐτοῦ Troupe de Monsieur, ἕνεκα τῆς προστασίας ἣν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἀπένευε τῷ ποιητῇ. Ἡ τελευταία κωμῳδία του ὑπῆρξε Le malade imaginaire, ἣν ἔγραψε πάσχων ἤδη κατὰ τὸ στήθος καὶ συχνάκις αἱμοπτῶν. Κατὰ τὴν παράστασιν τῆς κωμῳδίας ταύτης, ὁ Μολιέρους, παριστῶν τὸ πρόσωπον τοῦ Argan, κατελήθη ὑπὸ σπασμοῦ· ἀπαχθεὶς δὲ εἰς τὸν οἶκόν του ἀμέσως, ἐξέπνευσε μετὰ μικρὸν περίρρυτος ἐκ τοῦ αἵματος ὅπερ ἐζήρχετο ἐκ τοῦ στόματός αὐτοῦ, τῇ 17 Φεβρουαρίου 1673, ἐν ἡλικίᾳ 53 ἐτῶν.

Εἰς ἈΝΑΦΟΡΑΣΤΗΣ.